

PJOTR USPENSKI

# Imelise otsinguil

Tundmatu õpetuse fragmente



Eesti Transpersonaalne  
Assotsiatsioon

---

Originaali tiitel

P. D. Ouspensky

In Search of Miraculous. Fragments of an Unknown Teaching.

Copyright © 1949 by Harcourt, Inc.

Copyright renewed 1977 by Tatiana Nagro

Tõlkinud Anne Ratman ja Evi Laido

Toimetanud Aime Kons

Kujundanud Momo

Küljendanud Kalle Müller

© Eesti Transpersonaalne Assotsiatsioon, 2013

ISBN 978-9949-9457-1-9

## SISUKORD

### Esimene peatükk 15

Tagasipöördumine Indiast. – Sõda ja imelise otsingud. – Vanad mõtted. – Koolkondadest ja koolidest. – Edasised reisiplaanid. – Idamaad ja Euroopa. – Sõnum Moskva ajalehes. – Loengud Indias. – Kohtumine Gurdžijeviga. – Maskeeritu. – Esimene vestlus, G arvamus koolkondadest. – G grupp. – „Tõe välgatused”. – Edasised kohtumised ja vestlused. – G Moskva-grupi organiseerimine. – Küsimus õppetasust ja töövahenditest. – Õpilased olid nõus hoidma saladust ja täitma kohustusi. – Vestlus Idamaadest. – „Filosoofia”, „teooria” ja „praktika”. – Kuidas leiti süsteem? – G ideed. – Inimene on masin, mida juhivad välismõjud. – Kõik „juhtub”. Keegi midagi „ei tee”. – Et „teha”, tuleb „olla”. – Inimene vastutab oma tegude eest, masin ei vastuta. – Kas on vaja psühholoogiat masina tundmaõppimiseks? – Faktide lubadus. – Kas on võimalik lõpetada sõjad? – Vestlus planeetidest ja Kuust kui elusolenditest. – Päikese ja Maa mõistus. – Subjektiivne ja objektiivne kunst.

### Teine peatükk 51

Peterburi aastal 1915. G Peterburis. Vestlus gruppidest. – „Esoteerilise” töö mainimine. – „Vangla” ja põgenemine „vanglast”. – Mida on vaja põgenemiseks? – Keda ja kuidas saab aidata? – Kohtumiste algus Peterburis. – Taassünd ja tulevane elu. – Kuidas saavutada surematust? – Võitlus „jah” ja „ei” vahel. – Kristalliseerumine õigel ja valel alusel. – Ohvri vajadus. – Vestlused G-ga ja vaatlused. Vaipade müük ja jutustused vaipadest. – Mida jutustas G endast. – Iidsed teadmised: miks

on need varjatud? G vastus. Teadmised pole varjatud. – Teadmiste materiaalsus ja inimese loobumine teadmistest, mis talle antakse. – Surematusest. – Inimese neli keha. – Näide retordist, mis on täidetud metallipulbriga. – Fakiiri tee, munga tee ja joogi tee. – Neljas tee. – Kas on olemas kultuur ja tsivilisatsioon?

### **Kolmas peatükk 83**

G põhimised ideed inimesest. – Ühtsuse puudumine. – „Minade” paljusus. – Inimmasina ehitus. – Psüühilised keskused. – G meetod oma süsteemi ideede selgitamiseks. – Vältimatu kordamine. – Mida tähendab evolutsioon? – Mehhaaniline protsess on võimatu. – Euroopalik arusaamine inimese evolutsioonist. – Looduse üldiline seos. – Inimkond ja Kuu. – Indiviidi eelised inimmassi ees. – Vaja on tunda inimmasinat. – Püsiva „mina” puudumine inimesel. – Väikeste „minade” rollid. – Inimene on ilma jäetud individuaalsusest ja tahtest. – Idamaine allegooria: maja ja teenrid. – „Valitseja asetäitja”. – Vestlused fakiirist naeltel ja budistlikust maagiast.

### **Neljas peatükk 99**

G süsteemi üldmulje. – Tagasivaade. – Üks põhiteesidest. – Teadmise liin ja olemise liin. Olemine eri tasanditel. – Erinevus teadmise ja olemise liini vahel. – Mida annab teadmise areng ilma olemise vastava muutuseta? – Mida annab olemise muutumine ilma teadmise suurenemiseta? – Mida tähendab „mõistmine”? – Mõistmine kui teadmise ja olemise tulemus. – Erinevus mõistmise ja teadmise vahel. – Mõistmine kui kolme keskuse funktsioon. – Miks inimesed püüavad anda nime asjadele, millest nad aru ei saa? – Meie keel. Miks inimesed üksteist ei mõista? – Sõna „inimene” ja selle erinevad tähendused. – Süsteemis kasutatav keel. „Inimese” mõiste seitse kategooriat. – Suhtelisuse põhimõtte süsteemis. – Kategooriad, mis on paralleelsed inimese kategooriatega. – Sõna „maailm”. – Selle tähenduste mitmekülgus. Sõna „maailm” uurimine suhtelisuse põhimõtte seaduste aspektist. – Universumi põhiseadus. Kolme seadus ehk kolme jõu seadus. – Kolme jõu vajadus mingi ilmingu avaldamiseks. – Kolmas jõud. Miks me ei näe kolmandat jõudu? – Kolm jõudu iidsetes õpetustes. – Maailmade loomine Absoluudi tahte jõuga. – Maailmade ahel ehk loomiskiir. – Seaduste arv igas maailmas.

## Viies peatükk 123

Loeng universumi mehaanikast. – Loomiskiir, selle kasvamine Absoluudist. – Teaduslike hüpoteeside vastuolud. – Kuu: loomiskiire lõpp-punkt. – Absoluudi tahe. – Ime idee. – Meie koht maailmas. – Kuu toitub orgaanilisest elust. – Kuu mõju ja vabanemine Kuust. – Erinevate maailmade erinev „materiaalsus”. – Maailm kui vibratsioonide maailm. – Vibratsioonid aeglustuvad proportsionaalselt kaugusega Absoluudist. – Seitse liiki mateeriat. – Inimese neli keha ja nende suhe eri maailmadesse. – Kus asub Maa? – Kolm jõudu ja mateeria kosmilised omadused. – Keeruliste ainete aatomid. – Mateeria määratlemine tema kaudu avalduvate jõudude järgi. – „Süsinik”, „hapnik”, „lämmastik” ja „vesinik”. – Mateeria kolm jõudu ja neli liiki. – Kas inimene on surematu või ei? – Mida tähendab surematus? – Inimese neli keha. – Jutustus seminaristist ja Jumala kõikvõimsusest. – Vestlused Kuust. – Kuu nagu kellapomm. – Vestlus universaalsest keelest. – Püha õhtusöömaaja selgitus.

## Kuues peatükk 145

Vestlus eesmärkidest. – Kas õpetus võib järgida kindlat eesmärki? – Olemise eesmärk. Isiklikud eesmärgid – tuleviku teadmine, eksisteerimine pärast surma, enesevalitsemine, saamine tõeliseks kristlaseks, abi inimkonnale, sõdade lõpetamine. – G selgitused. – Saatus, juhus ja tahe. – „Hullumeelsed masinad”. Esoteeriline kristlus. Mis peaks olema inimese eesmärgiks? – Sisemise orjuse põhjused. – Mildest algab tee vabanemiseni? – „Tunne iseennast!” – Selle idee erinevad käsitlused. – Enese tundmaõppimine. – Kuidas ennast tundma õppida? – Enesevaatlus. – Registreerimine ja analüüs. – Inimmasina töö aluspõhimõte. – Neli keskust: mõtlemiskeskus, emotsionaalne keskus, liikumiskeskus ja instinktiivne keskus. – Keskuste töö erinevus. – Muutuste tekitamine masina töös. – Tasakaalu häirimine. – Kuidas masin taastab oma tasakaalu? – Juhuslikud muutused. – Keskuste ebaõige töö. – Ettekujutus. – Unistused. – Vastupanu harjumustele enesevaatluse eesmärgil. – Võitlus negatiivsete emotsioonide väljendamise vastu. Masinlikkuse registreerimine. – Muutused kui õige enesevaatluse tagajärg. – Liikumiskeskuse idee. – Inimese tegude tavaline klassifikatsioon. – Keskuste jaotusel põhinev klassifikatsioon. – Automatism. Instinktiivne tegevus. – Erinevus instinktiivsete ja liikumiskeskuse funktsioonide vahel. – Emotsioonide jaotus. – Keskuste eri tasandid.

## Seitsmes peatükk 169

Kas „kosmiline teadvus” on saavutatav? – Mis on teadvus? – G küsimus, mida me märkame enesevaatluse ajal. – Meie vastused. – G märkus, et me ei märganud kõige tähtsat. – Miks me enesemäletamist ei märka? – Miski „vaatleb”, „mõtleb”, „räägib”. Katsed ennast mäletada. – G selgitused. – Uue probleemi tähendus. Teadus ja filosoofia. – Meie kogemused – Tähelepanu jaotamise katsed. – Enese tahtliku mäletamise esimesed aistingud. – Mida me mäletame minevikust? – Edaspidised kogemused. – Magamine ärkvelolekus ja ärkamine. – Mida pole märganud euroopalik psühholoogia? – Teadvuse idee mõistmise erinevused. – Inimese tundmaõppimine toimub paralleelselt maailma tundmaõppimisega. – Kolme seadusele järgneb universumi põhiseadus: seitsme seadus ehk oktavite seadus. – Katkematus puudumine vibratsioonides. – Oktavid. – Seitsme tooni skaala. – „Intervallide” seadus. – „Täiendavate tõugete” vajadus. – Mis toimub „täiendavate tõugete” puudumisel? – Mida teha, et osata „täiendavaid tõukeid” kontrollida? – Oktavite allutamine. – Sisemised oktavid. – Orgaaniline elu „intervallis”. – Planeetide mõju. – Külgmine oktav sol-do. – Nootide la, sol, fa tähendus. – Nootide do ja si tähendus. Nootide mi ja re tähendus. – Orgaanilise elu roll Maa pinna muutumises.

## Kaheksas peatükk 202

Teadvuse erinevad seisundid. – Uni. – Ärkvelolek. – Eneseteadvus. – Objektivne teadvus. – Eneseteadvuse puudumine. – Milles seisneb eneseteadvuse omandamise esimene tingimus? – Kõrgemad teadvusseisundid ja kõrgemad keskused. – Tavalise inimese ärkvelolek. – See pole midagi muud kui uni. – Magava inimese elu. – Kuidas ärgata? – Mis on inimene, kui ta sünnib? – Mida teeb kasvatus ja teiste inimeste eeskuju? – Inimese võimalused. – Enese tundmaõppimine. – „Vaimsed fotod”. – Erinevad inimesed ühes inimeses. – „Mina” ja „Uspenski”. – Kes on aktiivne ja kes passiivne? – Inimene ja tema mask. – Enese mitmeks lahutamine kui esimene staadium töös iseendaga. – Inimeksistentsi põhiline omadus. – Miks inimene ennast ei mäleta? – „Samastamine”. – Me „arvestame” teistega. – Sisemine arvestamine ja väline arvestamine. – Mis on väline arvestamine? – Masin „arvestab teistega”. – Ebaõiglus. – Siirus ja nõrkus.

– „Puhvrid”. – Südametunnistus. – Moraal. – Kas on olemas kõigi jaoks ühist moraali mõistet? – Kas on olemas kristlikku moraali? – Kas on kõigi jaoks olemas ühist hea ja kurja mõistet? – Keegi ei tee midagi kurja nimel. – Erinevad hea ja kurja mõisted ning nende erinevate mõistete tagajärjed. – Millel võib põhineda püsiv hea ja kurja idee? – Tõe ja vale idee. – Võitlus „puhvrite” ja valega. – Kooli töömeetodid. – Allumine. – Enese tühisuse mõistmine. – Isiksus ja olemus. – Surnud inimesed. – Üldised seadused. – Küsimus rahast.

## Üheksas peatükk 238

Loomiskiir kiirguse kolme oktavina. – Maailma erinevate tasandite materiaali liikide ja jõudude suhe meie eluga. – Intervallid kosmilistes oktavites ja neid täitvad tõuked. – „Universumi punkt”. – Vibratsioonide tihedus. – Jõudude kolm liiki, materiaali neli liiki. – „Süsinik”. – „Hapnik”. – „Lämmastik”. – „Vesinik”. Kaksteist triaadi. – „Vesinike tabel.” – Materiaali keemiliste, füüsiliste, psüühiliste ja kosmiliste omaduste valguses. – Materiaali mõistus. Aatom. – Inimese iga funktsioon, iga seisund sõltub energiast. – Inimeses olevad ained. – Inimesel on piisavalt energiat töö alustamiseks iseendaga, kui ta energiat säästab. – Energia raiskamine. „Eralda peen jämedast.” – Peente „vesinike” tootmine. – Olemise muutumine. – Sisemiste kehade kasv. – Inimese organism kui kolmekorruseline vabrik. – Toidu kolm liiki. – Toidu, õhu ja muljete sattumine organismi. – Ainete muundust juhib oktavite seadus. – Toidu oktav ja õhu oktav. – Kõrgemate „vesinike” väljavõtmine. – Muljete oktav ei arene. Kunstliku tõuke loomise võimalus muljete saamise momendil. – Teadlik pingutus. Enesemäletamine. – Muljete ja õhu oktavi areng kui esimese tõuke tulemus. – Teine teadlik tõuge. – Emotsioonidega seotud pingutus. – Ettevalmistus selleks pingutuseks. – Analoogia inimese organismi ja universumi vahel. – Inimmasina evolutsiooni kolm staadiumi. – Emotsioonide muundamine. Alkeemia. – Keskused töötavad erinevate „vesinikega”. Kaks kõrgemat keskust. – Madalamate keskuste vale töö. – Kõigi sisemiste protsesside materiaalsus.

## Kümnes peatükk 280

Millest algab tee? – Juhuslikkuse seadus. – Mõjude liigid. – Elus tekitatud mõjud. – Väljaspool elu tekitatud mõjud – tekkelt teadvuslikud mõjud. Magnetiline

keskus. – Tee otsingud. – Kohtumine inimesega, kes teab. – Mõjude kolmas liik: juhuslikkuse seadusest väljaspool seisvad mõjud. – Vabanemine juhuslikkuse seadusest. – „Aste”, „trepp” ja „tee”. – Neljanda tee erilised tingimused. Võimalik on ka vale magnetiline keskus. Kuidas ära tunda vääri teid? – Õpilane ja õpetaja. – Teadmine algab kosmoteõpetusest. Kahe kosmose, makro- ja mikrokosmose tavaline mõistmine. – Täielik õpetus seitsmest kosmosest. Suhe kosmote vahel kui nulli suhe lõpmatusse. – Relatiivsusprintsip. – „Tee üles on samal ajal tee alla.” – Mis on ime? – „Mõõtmete tsikkel”. – Kosmote süsteemide ülevaade paljumõõtmelisuse teooria seisukohalt. – G märkus: „Aeg on hingamine”. Mis on mikrokosmos: inimene või aatom?

## Üheteistkümnes peatükk 304

„... kui nisuüva ei lange maasse ega sure, siis see jääb üksi ...”. – Aforismide raamat. – Ärgata, surra, sündida. – Mis segab inimest uuesti sündimast? – Mis segab inimest suremast? – Mis segab inimest ärkamast? – Enese tühisuse mõistmise puudumine. – Mida tähendab iseene tühisuse mõistmine? – Mis takistab seda mõistmist? – Elu hüpnootiline mõju. – Uni, milles inimesed elavad, on hüpnootiline uni. – Võlur ja lambad. – Kundalini. – Ettekujutused. – Äratuskellad. Organiseeritud töö. – Grupid. – Kas gruppides saab töötada ilma õpetajata? – Enese tundmaõppimise töö gruppides. Peeglid. – Vaatluste vahetamine. – Ühised ja individuaalsed tingimused. – Reeglid. – Peamine puudus. – Oma tühisuse mõistmine. – Jäljendamise ohtlikkus töös. – Tõkked. – Tõde ja vale. – Siirus iseenda suhtes. – Pingutused. – Akumulaatorid. – Suur akumulaator. – Intellektuaalne ja emotsionaalne töö. – Emotsioonide vajalikkus. – Emotsioonidega saab mõista seda, mida mõistusega ei saa. – Emotsionaalne keskus on keerulisem aparaat kui intellektuaalne keskus. – Haigutuse selgitus seoses akumulaatoritega. – Naeru tähtsus ja tähendus elus. Naeru puudumine kõrgemates keskustes.

## Kaheteistkümnes peatükk 332

Töö gruppides muutub pingelisemaks. – Iga inimese piiratud „rollide repertuaar”. – Valik iseendaga tehtava töö ja „rahuliku elu” vahel. – Kuuletumise raskused. – Ülesannete koht. – G annab kindla ülesande. – Sõprade



reaktsioon ideedele. – Süsteem toob inimestes välja paremad või halvemad omadused. – Kuidas võiksid inimesed tööle läheneda? – Ertevalmistus. – Vajalik on pettumus. – Valus küsimus inimesele. – Sõprade ülehindamine. – Vestlus tüüpidest. – G annab edasise ülesande. – Püüded rääkida oma elulugu. – Intonatsioonid. – Olemus ja isiksus. – Siirus. – Halb tuju. – G lubab vastata igale küsimusele. – Igavene tagasitulek. – Isiksuse olemusest eraldamise katse. – Vestlus sugupooltest. – Sugu kui kogu masinlikkuse peamine liikumapanev jõud. – Sugu kui peamine vabanemise võimalus. – Uus sünd. – Seksuaalenergia transmutatsioon. – Seksuaalne kuritarvitamine. – Kas kasinus on kasulik? – Keskuste õige töö. – Püsiv raskuskese.

### Kolmeteistkümnes peatükk 363

Sisemise töö pingelisus. – Ertevalmistus faktideks. – Soome külastused. – Ime algab. „Mõttelised vestlused” G-ga. – „Te ei maga.” „Magavate inimeste” nägemine. – Kõrgemate ilmingute uurimise võimatus tavameetoditega. – Muutunud vaade „tegevusmeetoditele”. – Peamine omadus. – G määratleb inimeste peamist omadust. – Grupi reorganiseerimine. – Need, kes tööst loobuvad. – Kahe tooli vahel. – Tagasipöördumise raskus. – G korter. – Reaktsioon vaikimisele. – „Näha on valet.” – Demonstratsioon. – Kuidas ärgata? – Kuidas luua vajalik emotsionaalne seisund? – Kolm teed. – Vaja on ohvrit. – „Ohverdada oma kannatus.” – Laiendatud „vesinike tabel”. – „Liikuv diagramm”. – „Meil on väga vähe aega.”

### Neljateistkümnes peatükk 388

„Objektiivsete tõdede” edastamise raskus. – Objektiivne ja subjektiivne teadmine. Ühtsus mitmekesisuses. – Objektiivse teadmise edastamine. – Kõrgemad keskused. – Müüdid ja sümbolid. – Sõnalised valemid. „Nagu üleval, nii ka all.” – „Tunne iseennast!” – Kahesus. – Kahesuse muundamine kolmesuseks. – Tahte joon. – Neljasus. – Viiesus. – Pentagrammi moodustumine. – Viis keskust. – Saalomoni pitsat. – Arvude, geomeetriliste kujundite, tähtede ja sõnade sümbolika. – Sümbolika edasised näited. – Sümbolite õige ja vale mõistmine. – Arengu tase. – Teadmise ja

olemise liit: Suur Tegu. – „Keegi ei saa inimesele anda seda, mida tal varem pole olnud.” Saavutus tänu ainult omaenda pingutustele. – Sümboolikas kasutatavad tuntud „jooned”. Antud süsteem ja selle koht. Õpetuse üks põhisümbolitest. – Enneagramm. – Seitsme seadus koos kolme seadusega. – Enneagrammi uurimine. – „Mida inimene ei suuda enneagrammi sisse panna, seda ta ei mõista.” – Sümbol liikumises. – Enneagrammi läbielamine liikumises. – Harjutused. – Universaalne keel. – Objektiivne ja subjektiivne kunst. – Muusika. – Objektiivne muusika põhineb sisemistel oktavitel. – Masinlikul inimkonnal saab olla vaid subjektiivne kunst. – Inimeksistenti erinevad tasandid.

### **Viieteistkümnes peatükk 415**

Religioon on suhteline mõiste. – Religioonid vastavad inimese olemasolu tasemele. – „Kas palve saab aidata?” – Palvetamise õppimine. – Üleüldine harimatus kristluse osas. – Kristlik kirik kui kool. – Egiptuse kordamise koolid. Riituste tähtsus. – Religiooni tehnikad. – Kus kõlab inimeses sõna „mina”? – Tõelise religiooni kaks osa ja mida kumbki õpetab. Kant ja mõõtkava idee. – Orgaaniline elu Maal. – Loomiskiire kasv. – Kuu. Inimkond on orgaanilise elu evolutsioneeruv osa. – Inimkonna seisak. – Muutused on võimalikud ainult „ristmikel”. – Evolutsiooniprotsess algab alati teadvusliku tuuma moodustumisest. – Kas on olemas teadvuslik jõud, mis võitleb evolutsiooni vastu? Kas inimkond evolutsioneerub? – „Kaks sada teadlikku inimest võiksid muuta kogu elu Maal.” – Inimkonna kolm siseringi. – Välisring. – Neli teed kui neli sissepääsu eksoteerilisse ringi. – Neljanda tee koolid. – Pseudo-esoteerilised süsteemid ja koolid. – „Tõde vale vormis”. Esoteerilised koolid Idamaades. – Pühitsemine ja müsteeriumid. Võimalik on ainult enesepühitus.

### **Kuueistkümnes peatükk 437**

Ajaloolised sündmused talvel 1916–1917. – G süsteem kui juhis vasturääkivuste labüritis ehk Noa laev. – Mateeria teadvus. Selle arukuse astmed. – Ühe-, kahe- ja kolmeosalised masinad. – Inimene koosneb

inimesest, lambast ja ussikeset. Kõigi elusolendite klassifikatsioon kolme tunnuse põhjal: kuidas nad söövad, millega hingavad, millises keskkonnas elavad. – Inimese toidu muutmise võimalused. – „Kõige elusa diagramm”. – G lahkub viimast korda Peterburist. Huvitav sündmus: „teisenemine” või „plastika”? Ajakirjaniku muljed G-st. – Nikolai II loobumine troonist. – „Vene ajaloo lõpp.” Venemaalt lahkumise kavatsused. – Teade G-lt. Töö jätkamine Moskvast. – Edasine jooniste ja kosmose idee õppimine. Idee „Aeg on hingamine” arendamine. Selle suhe inimesesse, Maasse, Päikesesse, suurtesse ja väikestesse rakkudesse. – „Erinevate kosmose ajatabeli” koostamine. – Kolm kosmost koos sisaldavad endas kõik universumi seadused. – Kosmose idee kohaldamine inimorganismi sisemistele protsessidele. – Molekulide ja elektronide elu. Ajamõtted erinevates kosmoses. – Minkowski valemi kohaldamine inimkeha keskustele. – Erinevate kosmose aja suhe inimkeha keskustesse. – Kosmiline ajaarvestus gnostilises ja India kirjanduses. – „Kui tahate puhata, sõitke minu juurde.” Sõit G juurde Aleksandropolisse. – G suhted oma perekonnaga. Vestlus kõige tegemise võimatusest masside hulluse keskel. „Sündmused ei ole üldse meie vastu.” – Kuidas tugevdada „mina”-tunnet? Lühiajaline tagasitulek Moskvasse ja Peterburi. Läkitus sealsetele gruppidele. – Tagasitulek Pjatigorskisse. 12-liikmeline grupp Jessentukis.

## Seitsmeteistkümmes peatükk 477

1917. aasta august. – Kuus nädalat Jessentukis. G avab tööplaani tervikuna. „Koolid on väga vajalikud.” – Ülim pingutus. Keskuste koosõla on peamine raskus töös iseendaga. – Inimene on oma keha ori. – Energia raiskamine lihaste asjatu pinge tõttu. – G näitab lihaste talitsemise ja lõdvestamise harjutusi. – Harjutus „Seis!”. Nõuded harjutusele „Seis!”. G räägib juhtumist seoses harjutusega „Seis!” Kesk-Aasias. – Harjutuse „Seis!” mõju Jessentukis. – Rääkimise harjumus. – Paastu kogemus. – Mis on patt? – G näitab tähelepanuharjutusi. – Hingamise eksperiment. – Tee raskuste mõistmine. Suurte teadmiste, pingutuste ja abi lahutamatus. – Kas pole mingit teist teed väljaspool teid? – Teed kui abi, mis antakse inimestele

tüübi järgi. – Subjektiivsed ja objektiivsed teed. – *Obšvatel*. – Mis tähendab „olla tõsine”? Ainult üks asi on tõsine. – Kuidas saavutada tõelist vabadust? Orjuse ja kuuletumise küsimuse raskus. – Mida on inimene valmis ohverdama? Muinasjutt hundist ja lammastest. – Astroloogia ja tüübid. – Etendus. G teatab grupi laialisaatmisest. – Viimane sõit Peterburi.

## Kaheksateistkümnes peatükk 508

Peterburi 1917. aasta oktoobris. – Bolševistlik revolutsioon. – G tagasi-pöördumine Kaukaasiasse. – G suhtumine ühte õpilasse. – Väike grupp koos G-ga Jessentukis. – Enamik inimesi saabub kohale töö taasalustamiseks. – Harjutused on keerulisemad ja mitmekesisemad. – Vaimsed ja füüsilised harjutused, dervižite tantsud, psüühiliste trikkide õppimine. – Siidiga kauplemine. – Sisemine võitlus ja otsus. Gurude valimine. Otsus lahku minna. – G sõidab Sotši. – Raske aeg: sõda ja epideemiad. Enneaagrammi edasine uurimine. – Sündmused ja vajadus Venemaalt lahkuda. Lõplik eesmärk London. – Iseendaga tehtud töö tegelikud tulemused: uue „mina” tunne, „imelik enesekindlus”. – Rostovis koguneb grupp, esitletakse G süsteemi. – G avab oma instituudi Tiflisis. – Ärasõit Konstantinoopolisse. Inimesed kogunevad. G saabub. G-le esitletakse uut gruppi. – Dervižite laulu tõlge. G kui kunstnik ja poeet. – Instituut alustab tööd Konstantinoopolis. G lubab Uspenskil oma õpetusest raamatu kirjutada ja selle trüki avaldada. – G sõidab Saksamaale. Otsus jätkata Konstantinoopoli tööd Londonis. – G asutab oma instituudi Fontainebleau’s. – Töö Prieuré lossis. – Vestlus Katherine Mansfieldiga. – G räägib hingamise tüüpidest. Hingamine liigutustega. – Etendus Pariisis Théâtre des Champs Élysées’s. G ärasõit Ameerikasse jaanuaris 1924. – Uspenski otsus iseseisva töö jätkamiseks Londonis.

## ESIMENE PEATÜKK

Ma pöördusin Venemaale tagasi 1914. aasta novembris, see on, Esimese maailmasõja alguses, pärast üsna pikka reisi mööda Egiptust, Tseiloni saart ja Indiat. Sõda oli leidnud mu Colombos ja ma tulin tagasi Inglismaa kaudu.

Reisi algul Peterburist lahkudes tegin teatavaks, et suundun „otsima imelist”. „Imelist” on väga raske määratleda. Kuid minu jaoks oli sel sõnal täiesti kindel tähendus. Ma olin ammu jõudnud järeldusele, et vastuolude labürindist, milles me elame, pole muud väljapääsu, kui täiesti uus tee, mis ei sarnane ühegagi meile teadaolevaist või neist, mida seni oleme kasutanud.

Aga kus algas uus ehk unustatud vana tee, ei osanud ma öelda. Tollal ma juba teadsin kaheldamatut tõsiasja, et petliku reaalsuse õhukese pinna taga on teine reaalsus, millest mingitel põhjustel meid midagi lahutab. „Imeline” oli tungimine tundmatusse reaalsusse. Ja mulle tundus, et tee tundmatuni võiks leida Idamaades. Miks Idamaades? Sellele oli raske vastata. Vahest oli selles mõttes midagi romantilist, aga ma olin täiesti reaalselt veendunud, et igal juhul on võimatu leida midagi Euroopas.

Tagasiteel ja mitme nädala jooksul, mis ma veetsin Londonis, segas minu mõttekäiku otsingute tulemustest sõja meeletu

absurdsus ja tunded, millest olid tulvil õhk, vestlused ja ajalehed ning mis sageli vastutahtmist haarasid oma võimusesse ka mind.

Kui ma aga Venemaale tagasi pöördusin ja uuesti kogesin mõtteid, millega sealt lahkusin, siis tundsin, et minu otsingud ja kõik, mis nendega seotud, on tähtsamad kui mis tahes muu, mis juhtub või võiks juhtuda selles „ilmsete tobeduste maailmas”\*. Ma ütlesin endale, et sõjale tuleb vaadata kui ühele neist elu üldistest katastroofilistest olukordadest, mille keskel tuleb elada, töötada ja oma küsimustele ning kahtlustele vastust otsida. Sõda – suur Euroopa sõda, mille võimalikkusesse ma ei tahtnud uskuda ja mille reaalsust tõrkusin kaua tunnistamast – oli saanud tõsiasjaks. Me *olime sõjas* ja ma nägin, et seda tuleb lugeda tohutuks *memento mori*’ks, mis näitab, et on vaja rutata ning on võimatu uskuda „ellu”, mis viib eikuhugi.

Sõda ei saanud puudutada mind isiklikult, vähemalt enne lõplikku katastroofi, mis, nagu mulle näis, tingimata juhtub Venemaal ja võib-olla kogu Euroopas, aga lähemas tulevikus veel mitte. Tol ajal, mõistagi, nägi lähenev katastroof välja ajutisena ja mitte keegi ei suutnud aduda kogu sisemist ja välispidist laostumist, mis meil tuleb läbi elada.

Kokku võttes kõiki oma muljed Idamaadest, sealhulgas Indiast, olin sunnitud tunnistama, et kojunaasmisel osutus minu probleem palju keerulisemaks, kui oli olnud ärasõidu hetkel. India ja Idamaad ei kaotanud minu jaoks „kõige imelisemate maade” võlu, vastupidi, see võlu omandas uued varjundid, mis olid varem seal puudunud. Ma nägin selgesti, et seal võib leida üles midagi, mis Euroopas on

---

\* Muide, veidi väljendist „ilmsed tobedused”. See on pärit mu lapsepõlveraamatust. Raamatu pealkiri oligi „Ilmsed tobedused” ja kuulus Stupini raamatusarja „Väike raamatukogu” ja koosnes piltidest, kus näiteks inimene kõndis majaga seljas, tõllad olid nelinurksete ratastega ja muud sellist. Tol ajal avaldas raamat mulle sügavat mõju, sest seal oli palju pilte, millest ma ei taibanudki, mis on seal tobedad. Kõik nägi välja täpselt nii nagu tavalised asjad elus. Alles hiljem hakkasin ma taipama, et raamatus olidki pildid tavalisest elust, sest täiskasvanumaks saades veendusin ma üha enam selles, et kogu elu koosnebki „ilmsetest tobedustest”, ning minu edasised kogemused üksnes kinnitasid seda veendumust.

ammu kadunud, ning arvasin, et minu poolt võetud suund oli õige. Samal ajal jõudsin aga arusaamisele, et saladus on paremini ja sügavamal peidus, kui seni olin eeldanud.

Teele asudes teadsin, et sõidan otsima *koolkondi ja koole*. Arusaamisele nende vajalikkusest olin jõudnud ammu. Mõistsin, et isiklikud, individuaalsed pingutused on ebapiisavad ja tuleb otsida kokkupuudet reaalse ja elava mõttega, mis peab kusagil olema, kuid millega me oleme seose kaotanud.

Seda ma mõistsin, kuid minu reise ajal muutus mõte koolkondadest minu jaoks tugevasti – ühelt poolt lihtsamaks ja konkreetsemaks, teisalt aga vähem painavaks ja kõrvalisemaks. Ma tahan öelda, et koolkonnad kaotasid paljugi oma muinasjutulisest eripärapäras.

Ärasõidu ajal arvasin ikka veel, et koolkondadel on fantastilisi võimalusi. „Arvasin” on liiga palju öeldud. Õigem oleks öelda, et ma unistasin isegi kehaülese seose võimalusest koolkondadega, nii-öelda võimalusest „teises plaanis”. Ma ei suutnud seda sõnades selgelt väljendada, kuid mulle tundus, et isegi esimesel kokkupuutel koolkondadega võiks olla *imeline olemus*. Näiteks kujutasin ma ette, et kontakti võib luua kauge mineviku koolkondade esindajatega, nagu Pythagorase koolkond, Egiptuse koolkonnad, Notre-Dame´i ehitajate koolkond ja nii edasi. Mulle tundus, et sellisel kokkupuutel peavad aja ja ruumi takistused kaduma. Koolide idee oli iseenesest fantastiline ja midagi selle juures ei tundunud mulle liiga fantastilisena. Ma ei näinud vastuolusid nende ideede ja oma püüdluste vahel leida koole Indias. Mulle näis, et just Indias võib saada mingi kontakti, mis edaspidi muutub püsivaks ja sõltumatuks välistest sekkumistest.

Tagasiteel, pärast mitmeid kohtumisi ja muljeid, sai koolkondade mõte mulle reaalseks ja üha käegakatsutavamaks ning kaotas oma fantastilise olemuse. Arvatavasti juhtus nii peamiselt seepärast, et koolkonnad, nagu ma mõistsin, ei nõua mitte üksnes

otsinguid, vaid ka „seleksiooni” või valikut – ma pean silmas meie-poolset valikut.

Ma ei kahelnud selles, et koolkonnad eksisteerivad. Samal ajal aga jõudsin veendumusele, et koolkonnad, millest ma olin kuulnud ja millega võisin kontakti leida, ei olnud minu jaoks. Nende koolid olid varjamatult religioosse või poolreligioosse olemusega, kuid kindlasti mõne konfessiooni valitseva vaimsusega. Mulle ei meeldinud need peamiselt sellepärast, et kui ma oleksin otsinud religioosset teed, oleksin ma selle võinud leida Venemaal. Teised koolid olid veidi sentimentaalse, moraalset-filosoofilist tüüpi asketismi varjundiga, nagu näiteks Ramakrišna jüngerite või tema järgijate koolkonnad; nende koolidega olid seotud suurepärased inimesed, kuid ma tundsin, et nad ei valda tõest teadmist. Niinimetatud joogakoolkonnad põhinesid transiseisundite saavutamisel ja minu arvates lähenesid oma olemuselt spiritismile. Ma ei saanud neid usaldada, kõik nende tulemused olid kas enesepettus või see, mida õigeusklikud müstikud (ma pean silmas vene kloostrikirjandust) nimetavad „iluks või ahvatluseks”.

Oli veel üks koolkond, millega ma ei suutnud kontakti luua, kuid millest olin kuulnud. Nende koolid töötasid paljut, kuid samas ka nõudsid väga palju. *Nad nõudsid kõike kohe*. Oleks tulnud jääda Indiasse ja heita peast Euroopasse tagasipöördumise mõte, loobuda omaenda ideedest ja plaanidest, minna mööda teed, millest mul polnud aimugi. Need koolid huvitasid mind väga ja inimesed, kes olid nendega kokku puutunud ja mulle neist rääkisid, erinesid ilmselgelt tavatüübist. Siiski näis mulle, et peavad olemas olema ratsionaalsemad koolid ja et inimesel on õigus kas või teatud punktini teada, kuhu ta läheb.

Samaaegselt tulin järeldusele, et millist nimetust kool ka ei kannaks – okultne, esoteeriline või jooga –, peab see asuma tavalisel maisel tasandil nagu iga teinegi kool, olgu siis maalikool, tantsukool või meditsiinikool. Ma sain aru, et mõte koolist „teisel tasandil”



oli lihtsalt nõrkuse märk, et tõeliste otsingute koha on hõivanud unistused. Ja taipasin, et niisugused unistused on üks peamistest takistustest meie võimalikul teel imelise juurde.

Teel Indiasse koostas ma edasisi reisiplaane. Seekord tahtsin alustada muhameedlikust Idamaast, peamiselt Venemaa Kesk-Aasiast ja Pärsiast. Kuid sellel polnud määratud teostuda.

Londonist läbi Norra, Rootsi ja Soome saabusin ma Peterburi, mis oli juba ümber nimetatud Petrogradiks ning tulvil spekulatsiooni ja patriotismi. Peagi sõitsin Moskvasse ja alustasin toimetajatööd ajalehes, millele olin kaastööd teinud Indiast. Viibisin seal umbes poolteist kuud ja selle aja sisse mahub mu elus väike episood, mis on seotud paljuga, mis juhtus edaspidi.

Kord toimetuses järgmist numbrit koostades sattusin kirjutisele (vist ajalehes *Golos Moskvõ*), kus mainiti balleti „Maagide võitlus” libretot, mis ajalehe teatel kuulus ühele „hindule”. Balleti tegevus pidi toimuma Indias ja andma täieliku pildi idamaisest maagiast, sealhulgas fakiiride kunstist, pühadest tantsudest ja nii edasi. Mulle ei meeldinud kirjutise ülemäära enesekindel toon, kuid kuna hindudest balletilibretistid olid Moskvas kahtlemata mingil määral haruldased, siis lõikasin selle välja ja panin oma ajalehte, lisades juurde, et balletis on kõik, mida ei leia tegelikus Indias, kuid mida rändurid sinna vaatama lähevad. Varsti pärast seda jätsin ma mitmesugustel põhjustel töö ajalehes ja sõitsin Peterburi.

Seal pidasin ma 1915. aasta veebruaris ja märtsis oma Indiareisidest avalikke loenguid. Loengute pealkirjad olid „Imelise otsinguil” ja „Surma probleem”. Loengud pidid olema sissejuhatuseks raamatule, mille ma kavatsesin neist reisidest kirjutada, ning rääkisin, et Indias otsitakse „imelist” seal, kus seda ei tuleks otsida; et kõik tavalised teed on seal kasutatud; et India hoiab oma saladusi hoopis paremini, kui paljud inimesed arvavad, kuid „imeline” on seal tõesti olemas ja sellele viitavad paljud asjad, millest inimesed

käivad mööda, mõistmata nende varjatud mõtet ning teadmata, kuidas neile läheneda. Siin pidasin ma jällegi silmas koolkondi.

Sõjast hoolimata kutsusid minu loengud esile märkimisväärse huvi. Iga loengule Peterburi linnaduuma Aleksandri-saali kogunes üle tuhande inimese. Ma sain palju kirju, inimesed tahtsid minuga kohtuda ja ma tundsin, et „imelise otsingu” alusel on võimalik ühendada palju inimesi, kes enam ei suuda tunnistada käibelolevaid väärforme ja elada vales.

Pärast lihavõttepühi suundusin Moskvasse samu loenguid pidama. Inimeste seas, kes mu loengutel käisid, oli kaks – üks muusik ja teine skulptor –, kes varsti rääkisid mulle Moskva-grupist, mis tegeleb „okultsete” uurimuste ja eksperimentidega ja mida juhendab Kaukaasia kreeklane, päris „hindu”, nimega Gurdžijev. Ma taipasin, kelle oma oli balleti libreto, mida oli mainitud ajalehes, mis oli mulle kätte juhtunud kolm-neli kuud tagasi. Pean tunnistama, et nende kahe inimese jutud grupi ja seal toimuva kohta, samuti kõik enesesisendustega imede liigid huvitasid mind üsna vähe. Samasuguseid jutte olin kuulnud korduvalt ja nende kohta oli mul välja kujunenud oma arvamus.

Naised näevad mingis toas kellegi „silmi”, mis hõljuvad õhus ja võrgutavad neid, ning nemad järgnevad silmadele ühelt tänavalt teisele, kuni lõpuks jõuavad „idamaise inimese” maja juurde, kellele need silmad kuuluvadki. Või tunnevad inimesed sellesama „idamaise inimese” juuresolekul äkki, et ta vaatab neist läbi, näeb läbi kõik nende tunded, mõtted ja soovid; nad tajuvad imelikku tunnet jalgades ega suuda edasi liikuda ning satuvad siis tema mõju alla sel määral, et ta võib neid sundida tegema, mida soovib, isegi kaugusest. Need ja paljud taolised lood tundusid mulle alati lihtsalt viletsate väljamõeldistena. Inimesed mõtlevad ise imed välja ning mõtlevad need täpselt oma ootustele vastavaks. See on ebaus, enesesisenduse ja puudulikult arenenud mõtlemise segu ning minu

tähelepanekute järgi ei ilmu sellised lood kunagi ilma neisse puutuvate isikute osalusega.

Nii et oma kogemuste valgusel nõustusin ma kohtuma ja rääkima G-ga alles pärast ühe oma uue tuttava M-i pidevaid pealekäimisi.

Mu esimene kohtumine G-ga muutis täielikult mu arvamuse temast ja sellest, mida ma oleksin võinud temalt oodata.

Mäletan seda kohtumist väga hästi. Me läksime väikesesse kohvikusse, mis asus kärarikkal, kuigi mitte peatänaval. Ma nägin idamaist inimest, mitte enam noort, mustade vuntside ja läbitungivate silmadega. Ta hämmastas mind kõige enam sellega, et ta oli nagu maskeeritud ega sobinud üldse kokku koha ega õhustikuga. Ma olin ikka veel tulvil oma Idamaa-muljeid ja india radža või araabia šeihi näoga mees, kes otsekohe oli mu vaimusilmas valges burnuses või kullatikandiga turbanis, istus siin tillukeses kohvikus, kus tavaliselt käisid kohtumas kaubitsejad ja kaubaagendid ja muud väiksemad tegelinskid. Mustas sametkraega palitus ja kõvakübaras jättis ta imeliku, ootamatu ja peaaegu hirmuäratava mulje halvasti ümberriietatud inimesest, kelle välimus paneb teid kohmetuma, sest tunnete, et ta pole see, kellena ta end välja näitab, ning teil tuleb suhelda ja käituda nii, nagu te seda ei taipaks. Vene keelt rääkis ta halvasti ja tugeva kaukaasia aktsendiga, ja see aktsent, millega me oleme harjunud seostama kõike muud kui filosoofilisi ideid, tugevdas veelgi mulje ebatavalisust ja ootamatust.

Ma ei mäleta hästi, kuidas meie vestlus algas, arvan, et alustasime Indiast, esoteerikast ja joogakoolkondadest. Sain aru, et G on palju reisinud ja elanud sellistes kohtades, millest mina olin vaid kuulnud, aga mida väga oleksin tahtnud külastada. Minu küsimused ei hämmastanud teda kuidagi ja mulle näis, et ta paneb igasse vastusesse palju rohkem, kui ma olin küsinud. Mulle meeldis tema väljendusviis, mis oli hoolikalt valitud ja korrektne. M lahkus. G rääkis mulle oma tööst Moskvast. Ma ei saanud tema jutust hästi aru.

Selle põhjal, mis ta oma tööst rääkis, võis arvata, et see on põhiliselt psühholoogilise iseloomuga, suurt osa mängis *keemia*. Esimest korda teda kuulates võtsin ma tema juttu muidugi sõna-sõnalt.

„See, mida te räägite,” ütlesin ma, „meenutab mulle ühte kooli Lõuna-Indias. Braahman, kes oli igati auväärne inimene, rääkis kunagi Travancore’is noorele inglasele koolist, kus uuritakse inimese keha keemiat, ja et inimese organismi erinevaid aineid viies või sealt väljutades võib muuta inimese moraalseid ja psühholoogilisi omadusi. See on väga sarnane sellega, mida teie räägite.”

„See võib olla nii,” ütles G, „aga võib olla ka hoopis teisiti. On koole, millel on ühesugused meetodid, kuid neid mõistetakse täiesti erinevalt. Meetodite ja isegi ideede sarnasus ei tõesta veel midagi.”

„Mind huvitab väga ka üks teine küsimus,” ütlesin mina. „On olemas aineid, mida joogid kasutavad selleks, et kutsuda esile erilisi seisundeid. Kas need ei ole teatud juhtudel narkootikumid? Ma olen ise palju selliseid katseid teinud ja kõik, mida olen lugenud maagiast, tõendab veenvalt, et kõigi aegade ja maade koolid on laialdaselt kasutanud narkootikume, et luua seisundeid, mis teevad „maagia” võimalikuks.”

„Jah,” ütles G, „paljudel juhtudel on need ained tõesti need, mida teie nimetate „narkootikumideks”. Kuid kasutada võib neid mitut moodi. On olemas koolid, kus kasutatakse narkootikume õigesti. Sellistes koolides vajavad inimesed neid enese tundmaõppimiseks; selleks, et vaadata ettepoole; et paremini teadvustada oma võimalusi; et elnevalt teada saada, olla „aegsasti” kursis sellega, mida neil tulevikus pärast pikaajalist tööd õnnestuks saavutada. Kui inimene näeb ja veendub, et see, mida ta õppis teoreetiliselt, on ka tegelikus elus olemas, siis töötab ta teadlikult, ta teab, kuhu ta liigub. Vahel on see lihtsaim viis veenduda nende võimaluste tegelikkuses, mille olemasolu inimene endas vaid aimab. Sellega tegeleb spetsiaalne keemia. Iga funktsiooni jaoks on erinevad ained. Iga funktsiooni saab kas tugevdada või nõrgendada, äratada

või uinutada. Kuid siin läheb vaja inimmasina ja selle spetsiaalse keemia head tundmist. Kõikides koolides, kus kasutatakse sellist meetodit, tehakse eksperimente vaid siis, kui need tõesti on hädavajalikud, ning üksnes kogenud ja suurte teadmistega inimeste juhtimisel, kes on võimelised kõiki ebasoovitavaid tagajärgi ette nägema ja võtma tarvitusele abinõusid nende ennetamiseks. Nimetatud koolides tarbitavad ained pole sugugi „narkootikumid”, nagu teie neid nimetate, kuigi paljusid neist valmistatakse oopiumist, hašišist ja nii edasi. Peale koolide, kus tehakse neid katseid, on ka teisi koole, kus sarnaseid aineid ei kasutata mitte eksperimentideks ega uurimiseks, vaid vahel mingite lühiajaliste tulemuste nimel. Selliste ainete oskusliku manustamisega võib inimese mõneks ajaks teha väga targaks või uskumatult tugevaks. Muide, pärast ta sureb või kaotab mõistuse, kuid sellest ei hoolita. Sellised koolid on olemas. Seega näete isegi, et me peame koolidest rääkima väga ettevaatlikult. Need võivad tegelikult teha samu asju, aga tulemused on täiesti erinevad.”

Ma olin sügavalt huvitatud kõigest, mida G rääkis. Ma tundsin selles mingit uut vaatekohta, mis ei sarnanenud millegi mulle varem teadaolevaga.

Ta kutsus mind endaga kaasa majja, kus pidid vestlusele kogunema tema õpilased. Me peatasime voorimehe ja sõitsime Sokolniki poole.

Teel rääkis G mulle, kuidas sõda ajas ta plaanid segi, paljud õpilased läksid rindele esimese mobilisatsiooniga, väga kallid välismaalt tellitud aparaadid ja tööriistad läksid kaotsi. Seejärel rääkis ta liiga suurtest tööga seotud kulutustest, ruumi, kuhu me minu arvates tüürisime, kallist üürist. Veel rääkis ta, et tema töö vastu tunnevad huvi paljud tuntud moskvalased – „professorid ja kunstnikud”, nagu ta väljendus. Kui ma aga küsisin, kes nimelt, ei nimeetanud ta ühtki nime.

„Ma küsin seda seepärast,” ütlesin, „et sündisin Moskvas ja pealegi töötasin siin kümme aastat ajalehtede toimetustes, nii et ma tunnen Moskvas peaaegu kõiki.”

G ei vastanud ka selle peale midagi.

Me sisenesime suurde tühja korterisse, mis asus munitsipaal-kooli peal ja kuulus nähtavasti selle kooli õpetajatele. Arvan, et see oli kusagil endise Krasnõje Prudõ kohal.

Korteris viibisid mõned G õpilased – kolm-neli noormeest ja kaks koolipreili väljanägemisega neiu. Olin olnud sellistes korterites. Mööbli puudumine kinnitas minu oletust, kuna munitsipaal-koolide õpetajatele mööblit ei eraldatud. Selle mõtte juures oli mul kuidagi piinlik vaadata G poole. Miks ta rääkis suurtest kulutustest selle korteri peale? Esiteks polnud korter tema oma, teiseks ei võetud selle eest üüritasu ja kolmandaks ei oleks see maksnud üle viiekümne rubla kuus. See ilmne vale oli nii tavatu, et ma kahtlustasin siin mingit varjatud mõtet. Mul on mälus raske taastada vestluse algust G õpilastega. Midagi seal kuuldust hämmastas mind. Ma püüdsin välja selgitada, milles nende töö seisneb, kuid otseseid vastuseid mulle ei antud, pealegi kasutati mõnel juhul imelikku ja mulle tundmatut terminoloogiat.

Nad panid ette lugeda jutustuse algust, mille oli kirjutanud üks G õpilastest, keda ennast tookord Moskvas ei olnud.

Loomulikult ma nõustusin ja üks neist hakkas käsikirja valjusti ette lugema. Autor kirjeldas oma kohtumist ja tutvust G-ga. Minu tähelepanu köitis fakt, et jutustus algas momendist, kui autori kätte sattus seesama kirjutis balletist „Maagide võitlus”, mida minagi nägin talvel ajalehes Golos Moskvõ. Pealegi – ja see meeldis mulle väga, sest seda ma ootasin – oli autor esimesel kohtumisel G-ga tundnud, et too pani ta nagu peopesale, kaalus ja asetaskohale tagasi. Jutustuse pealkiri oli „Tõe välgatused” ja ilmselt oli selle kirjutanud inimene, kellel polnud mingit kirjanduslikku kogemust. Sellele vaatamata avaldas lugu muljet, kuna sisaldas viiteid

süsteemile, milles ma aimasin olevat midagi väga huvitavat, kuigi ma ei suutnud seda enda jaoks nimetada ega formuleerida, ning mõned väga ebatavalised ja ootamatud mõtted kunsti kohta kutsusid minus esile väga tugeva vastukaja.

Hiljem sain teada, et kirjutise autor on väljamõeldud isik, aga jutustuse kirjutamist alustasid kaks G õpilast, kes viibisid lugemisel. Kirjatüki eesmärgiks oli jutustada ümber G ideed kirjanduslikus vormis. Veel hiljem sain ma teada, et jutustuse mõte kuulus G-le endale.

Esimese peatükiga lugemine lõppes. G kuulas kogu aeg tähelepanelikult. Ta istus diivanil, üks jalg istmiku alla kõverdatud, jõi klaasist musta kohvi, suitsetas ja vaatas vahetevahel minu poole. Mulle meeldisid tema liigutused, milles oli palju erilaadset kassilikku enesekindlust ja graatsiat; isegi tema vaikimises oli midagi, mis eristas teda teistest. Ma mõtlesin, et oleksin pidanud temaga kohtuma mitte Moskvast ega selles korteris, vaid seal, kust ma olin just naasnud: mõne Kairo mošee õuel, mingis Tseiloni saare hävinud linnas või Lõuna-India templis – Tiruchirappalis Thanjavüris või Madurais.

„Nii, kuidas teile jutustus meeldis?“ küsis G pärast lugemise lõppu tekkinud lühikest vaikust.

Ma ütlesin talle, et kuulasin huviga, kuid minu arvates on selles puudusi – pole selge, millest nimelt on jutt. Jutustatakse väga tugevast muljest, mida avaldas autorile mingi õpetus, millega ta oli kokku puutunud, kuid see ei ava õpetuse sisu. Juuresviibijad vaidlesid mulle vastu, rõhutades, et ma olin jätnud märkamata jutustuse kõige tähtsama osa. G ise ei öelnud midagi.

Kui ma küsisin, millist süsteemi nad uurivad ja millised on eristavad jooned, sain ma väga ebamääraseid vastuseid. Seejärel hakkasid nad rääkima „tööst iseendaga“, kuid ei suutnud selgitada, milles see töö seisneb. Minu vestlus G õpilastega ei sujunud eriti ladusalt ja ma tundsin neis midagi arvestavat ja kunstlikku, justkui

oleksid nad mänginud päheõpitud osi. Pealegi ei saanud õpilasi võrrelda õpetajaga. Kõik nad kuulusid üsna vaese Moskva intelligentsi hulka, keda ma hästi tundsin ja kellelt ma ei oodanud midagi eriti huvipakkuvat. Ma isegi mõtlesin, et imelik on kohata neid teel imeilise juurde. Samal ajal näisid nad kõik mulle korralike ja meeldivate inimestena. Lood, mida ma olin kuulnud M-ilt, ei olnud kindlasti neist ega käinud nende kohta.

„Ma tahtsin teilt paluda ühte asja,” ütles G pärast pausi. „Kas te saaksite avaldada selle artikli mingis ajalehes? Me arvame, et saaksime nii tutvustada publikule oma ideid.”

„Täiesti võimatu,” ütlesin mina. „See pole artikkel, see on midagi ilma alguse ja lõputa, see on jutustuse algus ja ajalehe jaoks liiga pikk. Saage aru, me arvestame materjali ridade järgi. Lugemine võttis kaks tundi – see on umbes kolm tuhat rida. Te teate, mis on ajalehes följeton ehk joonealune. Följetonis on kolmsada rida. Järelikult võtaks jutu loetud osa kümne joonealuse ruumi. Moskva ajalehtedes ei avaldata joonealuseid sagedamini kui kord nädalas, seega jutustuse avaldamine võtaks kümme nädalat – ja see on kõigest ühe õhtu vestlus. Kui seda olekski võimalik trükkida, siis vaid kuukirjas, kuid praegu ei kujuta ma ette ühtki selleks sobivat ajakirja. Igal juhul nõutakse teilt kogu jutustust, enne kui nad midagi otsustavad.”

G vaikis ja sellega vestlus lõppes.

Kuid G-s endas tunnetasin ma kohe midagi ebatavalist, ja kogu õhtu jooksul see mulje üksnes tugevnes. Kui ma lahkusin, vilksatas mul peast läbi, et mul on vaja *otsemaid, viivitamatult* kokku leppida uus kohtumine ja kui ma seda kohe ei tee, võin kaotada temaga igasuguse sideme. Ma küsisin, kas me ei võiks kohtuda veel kord enne minu ärasõitu Peterburi. Ta ütles, et homme on ta samal ajal samas kohvikus.

Ma väljusin koos ühe noormehega. Tundsin end üsna ebalevalt: pikk ettelugemine, millest ma eriti aru ei saanud; inimesed,



kes ei vastanud mu küsimustele; G ise oma ebatavaliste maneeride ja mõjuga oma inimestele, mida ma selgelt tunnetasin, kutsus minus esile ootamatu soovi valjult naerma puhkeda, hõisata, laulda, justkui oleksin ma koolist või mõnest kinnipidamiskohast välja pääsenud.

Oleksin tahtnud noormehele rääkida oma muljetest, lasta lendu mõne nalja G ja selle üsna tüütu ja pretensioonika loo aadressil. Ma kujutasin kohe ette, kuidas ma jutustan sellest mõnele sõbrale. Õnneks sain ma sõnasabast kinni. „Muidugi ta läheb ja räägib talle kohe telefoni teel kõik ära. Nad on sõbrad.”

Seepärast püüdsin ma end vaos hoida, me istusime vaikides trammi ja sõitsime Moskva kesklinna poole. Pärast päris pikka sõitu jõudsimme Ohhotnõi Rjadile, mille lähedal ma elasin, jätsime sõnatult hüvasti ja läksime lahku.

Ma olin samas kohvikus, kus ma G-d olin kohanud, järgmisel päeval ja ülejärgmisel päeval ja igal sellele järgneval päeval. Nädala jooksul, mille veetsin Moskvast, kohtusin G-ga iga päev. Õige pea sai mulle selgeks, et ta teadis väga palju sellest, mida mina tahtsin teada. Muude asjade hulgas selgitas ta mulle mõningaid meeltega tajutavaid nähtusi, millega ma olin Indias kokku puutunud, aga mida keegi ei osanud seletada ei seal kohapeal ega edaspidigi. Tema selgitustes tunnetasin spetsialisti enesekindlust, väga peent faktide analüüsi ja *süsteemi*, mida ma ei suutnud taibata, kuid mille olemasolu ma juba tunnetasin, sest kõik G selgitused sundisid mõtlema mitte üksnes faktidele, millest oli jutt, vaid ka paljudele muudele asjadele, mida olin täheldanud või oletanud.

G grupiga ma rohkem ei kohtunud. Endast rääkis G õige vähe. Üks või kaks korda mainis ta oma reise Idamaadesse. Mind huvitas teada saada, kus ta oli viibinud, kuid seda mul välja selgitada ei õnnestunud.

Oma töö kohta Moskvast ütles G, et tal on kaks teineteisest sõltumatut ja erineva tööga hõivatud gruppi „vastavalt nende

ettevalmistusele ja võimetele”, nagu ta väljendus. Iga grupiliige maksis tuhat rubla aastas ning oli võimeline töötama temaga koos oma põhitegevuse kõrvalt.

Ma ütlesin, et minu arvates on tuhat rubla aastas liiga palju neilt isikliku eravarata inimestelt.

G vaidles vastu, et mingi teine lahendus ei ole võimalik, sest töö iseloomu tõttu ei suuda ta pidada palju õpilasi. Samal ajal ta ei soovi ega *ole kohustatud* (ta rõhutas neid sõnu) kulutama oma raha töö korraldamisele. Tema töö ei ole ega saa olla heategevusliku loomuga ja tema õpilased on kohustatud ise leidma vahendeid selleks, et üürida ruume kohtumisteks, eksperimentide läbiviimiseks ja nii edasi. Peale selle, lisas ta, on tähelepanekud näidanud, et inimesed, kes on elus nõrgad, osutuvad nõrgaks ka töös.

„Sel korraldusel on mitu aspekti,” ütles G. „Inimese iga tegevusega on seotud kulutused, reisimine ja nii edasi. Kui tema elu on korraldatud nii halvasti, et tuhat rubla aastas on tema jaoks üle jõu käiv summa, siis on temale parem seda tööd endale mitte võtta. Oletame, et aasta jooksul tuleks töö käigus sõita Kairosse või kuhugi mujale. Tal peab selleks raha olema. Tänu meie nõudmistele saame teada, kas ta on võimeline meiega töötama või ei.”

„Peale selle,” jätkas G, „on mul liiga vähe vaba aega, et võiksin seda ohverdada teistele, olemata kindel isegi selles, kas see neile kasuks tuleb. Ma hindan oma aega väga kõrgelt, sest vajan seda oma töö jaoks ning ma ei saa ega taha, nagu ma enne ütlesin, seda niisama raisata. Kõigel sellel on ka teine külg,” ütles G. „Inimesed ei hinda seda, mille eest nad ei maksa.”

Ma kuulasin teda imeliku tundega. Ühest küljest meeldis mulle kõik, millest G rääkis. Mulle meeldis ka väikseimagi sentiimentaalsuse, tavaliste altruismi targutuste – väljendite nagu „töö inimkonna hüvanguks” ja nõnda edasi – puudumine. Teisest küljest pani mind imestama G soov *veenda* mind mingis rahasse puutavas küsimuses, *kui ma veenmist ei vajanud*.

Kui seal oligi midagi, millega ma nõus ei olnud, siis lihtsalt see, et G ei suuda sel viisil, nagu ta kirjeldas, koguda piisavalt raha. Ma tajusin, et mitte keegi nendest õpilastest, keda ma nägin, ei suuda tuhandet rubla aastas maksta. Kui ta tõesti oli leidnud Idamaades üles varjatud teadmiste nähtavad ja tõelised jäljed ning jätkas uurimusi selles suunas, siis oli selge, et tema töö nõudis kapitali, nagu iga teine teaduslik üritus, ekspeditsioon mõnda maailma tundmatusse paika, iidsete linnade arheoloogilised väljakaevamised või uuringud, milleks tuleb teha arvukalt füüsikalisi ja keemilisi eksperimente. Mind selles veenda ei olnud mingit vajadust. Vastupidi, mul oli juba mõttes, et kui G annab mulle võimaluse oma tegevusega lähemalt tutvuda, tuleks minul leida talle vajalik kapital, et panna tema töö nõuetekohasele alusele ning samuti varustada teda paremini ettevalmistatud inimestega. Kuid seni oli mul kahjuks ainult kõige ähmasem ettekujutus sellest, milles tema töö seisnes.

Otseselt küll mainimata andis G mulle mõista, et ta võtaks mind õpilaseks, kui ma selleks soovi avaldaksin. Ma ütlesin, et minu peamine takistus tööks tema juures on asjaolu, et ma praegu ei saa jääda Moskvasse, sest olen sõlminud lepingu Peterburi kirjastajaga ja valmistan trükiks ette mitut raamatut. G ütles, et ta käib vahel Peterburis ja lubas varsti tulla ja oma tulekust mind teavitada.

„Kui ma aga astun teie gruppi,“ ütlesin ma G-le, „olen ma silmitsi väga keerulise probleemiga. Ma ei tea, kas te nõuate oma õpilastelt, et nad hoiaksid saladuses seda, mida nad teilt õpivad, kuid mina sellist töotust anda ei saa. Minu elus on olnud kaks juhust, kui mul oli võimalus astuda gruppi, kus tegeldi sellise tööga, vähemalt kirjelduse järgi, ja see töö huvitas mind tol ajal vägagi. Kuid mõlemal juhul oleks sinna astumine tähendanud, et hoian saladuses kõik, mida ma oleksin võinud seal õppida. Ja mõlemal juhul ma loobusin, sest ennekõike olen ma kirjanik, soovin jääda absoluutselt vabaks ning ise otsustada, mida ma kirjutan ja mida ma ei kirjuta. Kui ma töotan hoida saladuses seda, mida mul kästakse, siis on mul pärast väga raske eraldada seda, mida

mulle oli räägitud, sellest, mis mul endal pähe tuli öelduga seoses või isegi ilma seoseta. Näiteks on mul väga vähe teada teie ideedest, kuid ma tean, et kui me hakkame vestlema, tuleme õige pea aja ja ruumi, kõrgemate dimensioonide ja nii edasi juurde. Need on küsimused, mille kallal ma töötan juba palju aastaid. Mul pole mingit kahtlust, et need hõivavad paratamatult suure osa ka teie süsteemis.” (G noogutas.) „Nii, te mõistate, et kui me praegu räägiksime saladuse hoidmisest vande all, siis ma ei teaks juba pärast esimest vestlust, millest ma võin kirjutada ja millest mitte.”

„Aga mis te ise asjast arvate?” küsis G. „Liiga palju rääkida ei tasu. On asju, mida öeldakse ainult õpilastele.”

„Ma võin sellised tingimused vastu võtta üksnes ajutiselt,” ütlesin ma. „Oleks kentsakas, kui ma kohe hakkaksin kirjutama kõigest, mida ma teilt teada saan. Kui te aga põhimõtteliselt ei taha teha oma mõtetest saladust ja muretsete üksnes sellepärast, et neid ei edastataks moonutatult – siis sellise tingimuse võiksin ma vastu võtta ja oodata kirjutamisega seni, kuni ma teie õpetust juba paremini mõistan. Kord puutusin ma kokku grupi inimestega, kes tegelesid teaduslike eksperimentidega väga laial skaalal. Nad ei teinud oma tööst saladust. Kuid nad esitasid tingimuse, et kellelgi neist pole õigust rääkida mingist eksperimendist ega seda kirjeldada enne, kuni ta ise pole võimeline seda teoks tegema. Ja kuni inimene ei suuda eksperimenti iseseisvalt korrata, tuleb tal vaikida.”

„Paremat formuleeringut olla ei saagi,” ütles G, „ja kui te sellest reeglist kinni hoiate, ei kerki see küsimus meie vahel kunagi.”

„Kas on kehtestatud mingid tingimused teie gruppi astumiseks?” küsisin mina. „Ja kuidas inimene, kes sellega ühineb, on seotud grupi ja teiega? Teisisõnu, ma tahan teada, kas ta võib vabalt minna ja teie töö jätta või tuleb tal võtta endale teatud kohustused? Ja mida te ette võtate, kui mõni liige oma kohustusi ei täida?”

„Selliseid tingimusi ei ole,” vastas G, „ega saagi olla. Meie lähtume tõsiasiast, et inimene ise ei tunne ennast, et ta *ei ole*.” (Neid

sõnu ta rõhutas.) „See tähendab, et ta ei ole see, mis ta võiks olla ja mis ta peaks olema. Sel põhjusel ei ole ta võimeline sõlmima mingeid lepinguid ega võtma endale mingeid kohustusi. Ta ei suuda midagi otsustada oma tuleviku kohta. Täna on ta üks isik ja homme teine. Ta pole mingil viisil meiega seotud ja kui ta tahab, võib igal ajal tööst loobuda ja minna. Ei ole mingeid meiepoolseid erilisi kohustusi tema suhtes ega ka tema omi meie suhtes.

Kui talle meeldib, võib ta õppida. Tal tuleb kaua aega õppida ja palju iseendaga tööd teha. Kui ta on piisavalt teadmisi kogunud, siis on teine asi. Siis näeb ta ise, kas talle meeldib meie töö või ei. Kui ta soovib, võib ta meiega edasi töötada, kui ei, võib ta ära minna. Selle hetkeni on ta vaba. Kui ta jääb pärast seda, siis on ta võimeline otsustama või sõlmima lepinguid tulevikuks.

Võtame näiteks ühe asja. Võib tekkida olukord – muidugi mitte kohe, vaid hiljem –, kui inimene peab kas või õige vähe aega hoidma saladust millegi kohta, mida ta teada sai. Kuid kas saab inimene, kes ise ennast ei tunne, lubada, et ta hoiab saladust? Muidugi, ta võib lubada seda teha, aga kas ta suudab sõna pidada? Sest ta pole ühtne isik, temas on varjul mitu inimest. Üks neist lubab ja usub, et ta tahab. Homme aga *teine neist* räägib sellest oma naisele või sõbrale veinipudeli juures või petab selle temalt välja mõni nutikas mees, küsitledes teda nii, et too ise ei saa arugi, kuidas saladuse välja lobises. Lõpuks võidakse teda ka hüpnotiseerida, äkki tema peale käratada või hirmutada nii, et ta teeb, mida tahetakse. Missuguse kohustuse saab ta endale võtta? Ei, sellise inimesega me tõsiselt rääkima ei hakka. Saladuse hoidmiseks peab inimene ise ennast *tundma*, ta peab *olema*. Aga inimene, nagu kõik inimesed, on sellest väga kaugel.

Vahel me seame ajutised tingimused, et inimesi *testida*. Tavaliselt rikutakse neid väga ruttu, aga me ei avalda kunagi tõsiselt saladusi inimesele, keda me ei usalda, nii et rikkumistel pole tähtsust. Ma tahan öelda, et pole tähtsust selles mõttes, et meie jaoks

pole see tähtis, kuigi kahtlemata rikub meie suhteid selle inimesega ning see inimene kaotab võimaluse meilt midagi teada saada – kui meilt üldse on midagi õppida. See võib mõjuda halvasti ka tema sõpradele, kuigi nad seda ei oota.”

Mulle meenub, et ühe vestluse ajal G-ga meie tutvuse esimesel nädalal rääkisin ma oma kavatsusest uuesti Itta reisida.

„Kas tasub sellele mõelda? Ja kas ma oskan seal leida seda, mida vajan?” küsisin ma G-lt.

„Hea on sõita sinna puhkusele, niisama puhkama,” ütles G, „kuid sõita sinna selle järele, mida teil on vaja, ei tasu. Kõike võib leida siin.”

Ma mõistsin, et ta räägib koostööst temaga.

„Kas siis koolkonnad, mis asuvad seal kohapeal, nii-öelda traditsioonide keskel, ei anna teatud eeliseid?” küsisin ma.

Sellele küsimusele vastates avas G mulle mitmeid asju, millest ma sain aru alles hiljem.

„Isegi kui te leiaksite koolkonnad, leiaksite ainult filosoofilised koolkonnad,” ütles ta. „Indias on ainult filosoofilised koolkonnad. Kõik on ammu juba jagunenud järgmiselt: Indias oli filosoofia, Egiptuses teooria ning tänapäeva Pärsias, Mesopotaamias ja Turkestanis – praktika.”

„Kas nii on jäänud tänaseni?” küsisin.

„Osaliselt jah isegi praegu,” vastas ta. „Kuid te ei saa täielikult aru, mida ma nimetan „filosoofiaks”, mida „teooriaks” ja mida „praktikaks”. Neid sõnu on vaja mõista teistmoodi, hoopiski mitte tavatähenduses.

Kui aga rääkida koolidest, siis on olemas ainult *spetsiaalsed* koolid, üldist laadi koole ei ole. Iga õpetaja või *guru* on mingi ühe ala spetsialist. Üks on astronoom, teine skulptor, kolmas muusik. Ja kõik õpilased peavad esiteks õppima ainet, milles õpetaja on spetsialist, pärast seda teist ainet ja nii edasi. Läheks vaja tuhat aastat, et kõike ära õppida.”

„Kuidas aga õppisite teie?”

„Ma polnud üksi. Meie hulgas oli kõigi alade spetsialiste. Igaüks õppis oma eriainet. Kui me seejärel kogunesime, ühendasime kõik, mida olime leidnud.”

„Ja kus on teie kaasõppurid praegu?”

G vaikis veidi, siis aga, vaadates kuhugi kaugusesse, ütles aegamisi:

„Mõned on surnud, mõned töötavad, mõned on tõmbunud eraklusse.”

Need nii ootamatud sõnad munkade leksikonist kutsusid minus esile imeliku ja harjumatu tunde.

Samal ajal tunnetasin ma G-s teatud „mängu”, ta nagu püüdis aeg-ajalt meelega heita mõne sõna, et panna mind huvi tundma ja kindlas suunas mõtlema.

Kui ma püüdsin täpsemalt järele uurida, kus ta leidis selle, mida teab, mis on tema teadmiste allikas ja kui kaugele läheb tema teadmine, siis ta mulle otsest vastust ei andnud.

„Teate mis,” ütles G kord. „Kui te sõitsite Indiasse, kirjutati ajalehtedes teie sõidust ja selle eesmärkidest. Ma tegin oma õpilastele ülesandeks lugeda teie raamatuid, nende põhjal kindlaks teha, kes te olete, ja selle põhjal arvata, mida te lõpuks võite leida. Seega me teadsime, mida te seal leiate, juba siis, kui te seal olite.”

Sellega meie vestlus lõppes.

Kord küsisin ma G-lt balleti kohta, millest kirjutati ajalehtedes ja millele viitas jutustus „Tõe välgatused” ja kas pole sellel balletil müsteeriumidraama loomus.

„Minu ballett ei ole müsteerium,” ütles G. „Ülesanne, mille ma püstitasin, oli luua huvitav ja suurepärase näidend. Muidugi on seal välise vormi taga peidus teatud tähendus, kuid ma ei järginud eesmärki seda tähendust näidata ja rõhutada. Tähtsa koha selles balletis on hõivanud teatud tantsud. Selgitan seda teile lühidalt. Kujutage

ette, et taevakehade liikumist, näiteks Päikesesüsteemi planeete uurides, ehitasite üles erilise mehhanismi, et anda edasi nende liikumisseaduste visuaalne kujutus ja neid meile meelde tuletada. Selles mehhanismis asub iga planeet, mida kujutab vastavas mõõdus sfäär, teatavas kauguses kesksfäärist, mis kujutab Päikest. Mehhanism panakse liikuma, kõik sfäärid hakkavad pöörlema ja liikuma etteantud teid mööda, taastades nähtavas vormis seadused, mis juhivad planeetide liikumist. See mehhanism tuletab teile meelde kõike, mida te teate Päikesesüsteemist. Midagi samalaadset esineb ka teatud tantsumis rütmis. Tantsijate rangelt määratud liigutustes ja kombinatsioonides on silmale nähtaval kujul taastatud teatud seadused, mis on mõistetavad neile, kes neid tunnevad. Selliseid tantse nimetatakse *pühadeks tantsumiseks*. Oma idarännakute ajal olin ma mitu korda tunnistajaks, kuidas neid tantse tantsiti pühade riituste ajal iidsetes templites. Mõned neist tantsumisest on taastatud „Maagide võitluses”. Peale selle on balleti aluseks kolm ideed. Kui ma aga lavastaksin balleti tavalises teatris, siis ei mõistaks publik neid ideid mitte kunagi.”

Sellest, mis ta hiljem rääkis, mõistsin, et see pole balleti tähenduses, vaid draama- ja miimikastseenide seeria, mida omavahel seob ühine süžee ning kõik toimub laulu, muusika ja tantsu saatel. Kõige sobivam oleks stseen nimetada „revüüks”, kuid ilma igasuguse koomilise elemendita. See on balleti või revüü nimetusega „Maagide võitlus”. Tähtsad stseenid kujutavad musta maagia ja valge maagia koolkondi, mõlema koolkonna õpilaste harjutusi ja heitlust omavahel. Tegevuse taustaks on idamaine linnaelu, millesse on sisse toodud pühad tantsud; dervšite ning Idamaade teised rahvuslikud tantsud on põimitud armuloosse, millel iseenesest on allegooriline tähendus.

Ma huvitusin eriti sellest, kui G ütles, et *samad osatäitjad* peavad esinema ja tantsima valge maagia ja musta maagia stseenides ja et nad ise ja nende liigutused peavad olema esimeses stseenis võluvad ja ilusad, teises aga ebardlikud ja eemaletõukavad.



„Teate, sel viisil nad näevad ja õpivad tundma kõiki iseene külgil ning sellepärast on balletil tohutu tähtsus iseene tundmaõppimiseks,” selgitas G.

Tol ajal oli mul kõigest väga ähmane ettekujutus, aga mind hämmastas teatud vastukäivus.

„Ajaleheartiklis, mida ma nägin, oli öeldud, et teie ballett lavastatakse Moskvast ja et selles osalevad tuntud balletiartistid. Kuidas te viite selle kokku enese tundmaõppimise ideega?” küsisin ma. „Nad ei hakka ju mängima ja tantsima, et iseennast tundma õppida.”

„Kõike pole kaugeltki otsustatud,” väitis G vastu. „Ja ka tolle leheartikli autor ei olnud kuigi hästi informeeritud. Kõik võib välja tulla hoopis teisiti. Aga teisest küljest need, kes osalevad balletis, näevad ise, kas see meeldib neile või ei.”

„Kes kirjutab muusika?” küsisin.

„Ka see pole veel teada,” vastas G. Rohkem ei öelnud ta midagi ja ma juhtusin selle „balletiga” uuesti kokku alles viie aasta pärast.

Kord Moskvast olles vestlesin ma G-ga. Rääkis talle Londonist, kus ma peatusin lühikest aega, hirmuäratavast mehhaniseerimisest, mis suurtes linnades kasvab ja ilma milleta poleks vist võimalik elada ja töötada nendes tohututes „mehhaanilistes mänguasjades”.

„Inimesed muutuvad masinateks,” laususin ma. „Ja kahtlemata muutuvad nad vahel täiuslikeks masinateks. Ma ei usu aga, et nad on võimelised mõtlema. Kui nad püüaksid mõelda, ei oleks nad saanud nii suurepärasteks masinateks.”

„Jah,” ütles G, „see on tõsi, aga ainult osaliselt tõsi. Eelkõige on küsimus selles, millist mõistust inimesed tööks kasutavad. Kui nad kasutavad tõelist mõistust, siis suudaksid nad masinate hulgas töötades mõelda veel paremini. Aga jälle tingimusel, et nad mõtleavad tõelise mõistusega.”

Ma ei saanud aru, mida G mõtleb „tõelise mõistuse” all, ning mõistsin seda hoopis hiljem.

„Ja teiseks,” jätkas ta, „mehhaniseerimine, millest teie räägite, pole hoopiski ohtlik. Inimene võib olla *inimene*” (Ta rõhutas seda sõna.) „ka masinatega töötades. On teine liik mehhaniseerimist, mis on hoopis ohtlikum – muutuda ise masinaks. Kas olete kunagi mõelnud tõsiasjast, et kõik inimesed ise on masinad.”

„Olen küll,” ütlesin mina, „rangelt teaduslikust vaatepunktist lähtudes on kõik inimesed masinad, mida juhivad välismõjud. Kuid küsimus on selles, kas seda teaduslikku vaadet saab täielikult tunnistada.”

„Teaduslik või mitteteaduslik on minu jaoks üks ja sama,” ütles G. „Ma tahan, et te mõistaksite, mida ma ütlen. Vaadake, kõik need inimesed, keda te näete,” ja ta näitas tänavale, „need on lihtsalt masinad – ei midagi enam.”

„Ma arvan, et ma mõistan, mida te öelda tahate,” ütlesin mina. „Ja ma olen tihti mõelnud, kui vähe on maailmas seda, mis võiks sellele mehhaniseerimisvormile vastu seista ja oma tee valida.”

„Aga just siin teete te suurima vea,” lausus G. „Te mõtlete, et seal on midagi, mis valib oma tee, mis on suuteline mehhaniseerimisele vastu seisma; te mõtlete, et mitte kõik pole ühtmoodi masinlik.”

„Miks? Muidugi mitte!” ütlesin mina. „Kunst, poeesia, mõte on täiesti teistmoodi nähtused!”

„Täpselt samasugused!” ütles G. „Need tegevused on sama mehaanilised nagu kõik muu. Inimesed on masinad, aga masinatele pole oodata muud kui mehaanilist tegevust.”

„Olgu peale,” ütlesin ma. „Kas aga polegi siis olemas inimesi, kes pole masinad?”

„Ehk ongi,” lausus G, „kuid need pole need inimesed, keda teie näete. Ja teie ei tunne neid. Seda tahangi ma teid mõistma panna.”

Mulle tundus küllalt imelik, et G nii väga just seda mõtet rõhutab. Tema öeldu näis mulle selge ja vastuvaidlemist mittesalliv. Samal ajal pole mulle kunagi meeldinud lühikesed ja kõikehõlmavad

metafoorid. Need välistavad alati erinevuse olemuse. Ma olin pidevalt väitnud, et erinevused on kõige tähtsam asi ja selleks, et asjast aru saada, on eelkõige vaja näha, milles nähtused üksteisest erinevad. Seepärast tundus mulle imelik, et G rõhutab mõtet, mis niigi paistis ilmselge, tingimusel, et seda ei absolutiseerita ja erandite olemasolu arvestatakse.

„Inimesed on üksteisest väga erinevad,” ütlesin. „Kahtlen, kas võib panna neid kõiki ühte ritta. Nende hulgas on metslasi, on intellektiga inimesi, on geeniusi.”

„Täiesti õige,” ütles G. „Inimesed on erinevad, kuid tõelist vahet nende vahel te ei tea ega saagi teada. Erinevusi, millest teie räägite, pole lihtsalt olemas. Seda tuleb mõista. Kõik inimesed, keda te näete, kõik inimesed, keda tunnete, kõik inimesed, keda te võite edaspidi tundma õppida, on ainult masinad, tegelikud masinad, mis töötavad üksnes väliste mõjude mõjutusel, nagu te ise väljendusite. Nad on sündinud masinatena ja nad surevad masinatena. Mil viisil metslased ja mõtlevad inimesed selleni on jõudnud? Isegi praegu, selsamal momendil, kui meie teiega räägime, püüavad mitu miljonit masinat üksteist hävitada. Mis erinevus neil on? Kus on siin metslased ja kus mõtlevad inimesed? Kõik on ühesugused ...

Kuid on võimalus lakata olemast masin. Sellest peame mõtlema, aga mitte sellest, millist liiki masinaid on olemas. Muidugi on erinevaid masinaid: auto on masin, grammofon on masin ja tulirelv on masin. Ja mis siis? See on sama asi – kõik need on masinad.”

Seoses selle vestlusega meenub mulle teine.

„Milline on teie arvamus tänapäeva psühholoogiast?” küsisin ma kord G-lt, kavatsedes puudutada psühhoanalüüsi, millesse ma selle ilmumisest saadik olin umbusuga suhtunud. Kuid G ei andnud mulle võimalust nii kaugele minna.

„Enne kui rääkida psühholoogiast, peame välja selgitama, kelle juurde see kuulub, aga kelle juurde ei kuulu,” ütles ta. „*Psühholoogia*

kuulub inimeste juurde, inimese juurde, inimolendite juurde. Mil-  
line *psühholoogia*" (Ta rõhutas seda sõna.) „saab kuuluda masina-  
tele? Masinate tundmaõppimiseks on vaja mehaanikat, aga mitte  
psühholoogiat. Nimelt sellepärast me alustamegi mehaanikast.  
Psühholoogiani on veel väga pikk tee.”

„Kas inimene võib lakata olemast masin?” küsisin.

„Ah selles on küsimus,” ütles G. „Kui te sagedamini esitaksite sel-  
liseid küsimusi, siis ehk jõuaksime oma vestlustes kuhugi. Võib lakata  
olemast masin, kuid selleks tuleb eelkõige *masinat tunda*. Masin, tõeline  
masin, ei tunne iseennast ega suuda iseennast tunda. Kui masin iseen-  
nast tunneb, ei ole see enam masin, vähemalt mitte see masin, mis oli  
enne. Tal hakkab tekkima *vastutustunne* oma tegevuse eest.”

„See tähendab teie arvates, et inimene ei vastuta oma tegude  
eest?” küsisin ma.

„*Inimene*” (Ta rõhutas seda sõna.) „*on vastutustundlik*. Aga  
*masin*” (Ta rõhutas ka seda sõna.) „ei ole.”

Ühe vestluse ajal küsisin ma G-lt:

„Kuidas teie arvates oleks parem teie meetodi tundmaõppimi-  
seks end ette valmistada? Kas on kasulik näiteks uurida niinimeta-  
tud okultset või müstilist kirjandust?”

Seda rääkides pidasin ma silmas eelkõige tarot ja kirjandust  
taro kohta.

„Jah,” vastas G. „Lugedes võib väga palju leida. Võtke näi-  
teks ennast. Te võiksite juba väga palju teada, kui te *teate, kuidas*  
*lugeda*. Ma tahan öelda, et kui te oleksite *mõistnud kõike*, mida  
elu jooksul olete lugenud, siis te juba teaksite, mida te praegu  
otsite. Kui te mõistaksite kõike, mida te oma raamatus kirjutasite  
... kuidas seda nüüd nimetatigi? ...” (Ta tegi midagi täiesti võima-  
tut sõnadest *Tertium Organum*.) „siis tuleksin mina teie juurde,  
kummardaksin maani ja paluksin end õpetada. Kuid te *ei mõista* ei  
seda, mida te loete, ega seda, mida te kirjutate. Te isegi ei mõista,

mida tähendab sõna „mõistma”. Kuid sisuline mõistmine on tähtis ja lugemine saab kasu tuua alles siis, kui te mõistate seda, mida te loete. Muide, ükski raamat ei suuda anda tõelist ettevalmistust. Nii on võimatu öelda, mis on parem. See, mida inimene teab *hästi*,” (Ta rõhutas seda sõna.) „see ongi tema ettevalmistus. Kui inimene teab, kuidas hästi kohvi keeta, kuidas hästi jalatseid teha – siis võib temaga juba vestlema hakata. Häda selles ongi, et ükski inimene ei tea midagi hästi. Kõike teatakse justkui kuidagiviisi, pealiskaudselt.”

See oli üks neist ootamatutest pööretest, mille G andis oma selgitustele. Tema sõnades sisaldus peale tavalise tähenduse kahtlemata teine, sootuks erinev mõte. Ma hakkasin juba aru saama, et varjatud mõttele pihthasaamiseks tuleb alustada sõnade tavalisest ja lihtsast tähendusest. G sõnad olid alati paljutähenduslikud oma tavalises tähenduses, kuigi sellega nende paljutähenduslikkus ei ammandunud. Laiem ja sügavam tähendus jäi veel kauaks varjatuks.

Veel üks vestlus, mis on meelde jäänud.

Ma küsisin G-lt, mida tuleks inimesel teha, et tema õpetust omandada.

„Mida *teha*?” küsis G nagu imestades. „Midagi pole võimalik *teha*. Esiteks peab inimene teatud asju *mõistma*. Tal on tuhandeid väärideid ja valearusaamu, ja peamiselt enese kohta, ning ta peab mõnest neist vabanema, enne kui hakkab omandama midagi uut. Muidu toetatakse uus vanale vundamendile ja tulemus on eelmisest veelgi hullem.”

„Kuidas vabaneda väärideedest?” küsisin ma. „Me oleme sõltuvuses oma tajumise viisist. Väärideed luuakse meie tajumisvormidega.”

G vangutas pead.

„Jälle te räägite millestki muust,” ütles ta. „Te räägite vigadest, mis tekivad tajumisest, aga mina ei räägi sellest. Antud tajumise

piirides võib inimene eksida kas rohkem või vähem. Kuid inimese peamine eksiarvamus, nagu ma juba ütlesin, on tema veendumus, et ta võib *teha*. Kõik inimesed mõtlevad, et nad võivad teha, kõik inimesed tahavad teha; ja esimene küsimus, mida inimesed esitavad – on küsimus selle kohta, mida neil tuleks teha. Tegelikuses aga keegi midagi ei tee ja keegi midagi teha ei saa. See on esimene, mida on vaja teada. *Kõik juhtub*. Kõik, mis inimesega toimub, kõik, mida ta on teinud, ja kõik, mis tuleneb *temast* – *kõik juhtub*. Ja see juhtub täpselt samuti, nagu sajab vihma pärast muudatusi atmosfääri ülemistes kihtides või pilvedes, nagu sulab lumi päikesekiirte all või nagu tõuseb tolm tuules.

Inimene on masin. Kõik tema teod, tegemised, sõnad, mõtted, tunded, veendumused, arvamused ja harjumused on väliste mõjude, väliste muljete tulemus. Enda seest ei ole inimene suuteline välja tooma ühtki mõtet, ühtki tegevust. Kõik, mida ta räägib, teeb, mõtleb või tunneb – kõik juhtub. Inimene ei suuda midagi avastada, midagi välja mõelda. See kõik juhtub.

Teha see tõsiasi selgeks enese jaoks, mõista seda, olla veendunud selle tõesuses – tähendab vabaneda tuhandetest illusioonidest inimese kohta ja selle kohta, et ta on loominguiline ja korraldab teadlikult oma elu ja nii edasi. Midagi sellist ei ole olemas. Kõik juhtub: rahvaliidumised, sõjad, revolutsioonid, valitsuste vahetused – kõik juhtub. Ja juhtub täpselt nii, nagu juhtub indiviidi elus. Inimene sünnib, elab, sureb, ehitab maja, kirjutab raamatuid, aga mitte nii, nagu tema tahab, vaid nii, nagu juhtub. Kõik juhtub. Inimene ei armasta, ei vihka, ei soovi – kõik juhtub.

Kuid keegi ei usuks teid, kui te talle ütlete, et ta ei saa midagi teha. See on kõige solvavam ja kõige ebameeldivam asi, mida te inimesele võite öelda. See on eriti ebameeldiv ja solvav sellepärast, et see on tõde, aga tõde ei taha teada mitte keegi.

Kui te seda mõistate, on meil palju kergem vestelda. Kuid üks asi on kõike mõistusega võtta, teine aga kogu kehaga tunnetada,

olla tõeliselt veendunud, et asi on nimelt nii – ja seda mitte kunagi unustada.

*Tegemisega*” (G rõhutas seda sõna.) „on seotud veel üks asi. Inimestele näib alati, et teised teevad kõike valesti – mitte nii, nagu nad peaksid tegema. Igaüks mõtleb, et tema võiks kõike teha paremini. Inimesed ei saa aru ega taha aru saada, et kõik, mis tehakse, ja eriti see, *mis on juba tehtud* ühtmoodi – seda ei saanud ega saagi teha teisiti. Kas te olete märganud, kuidas praegu kõik räägivad sõjast? Igaühel on oma nägemus ja oma teooria. Igaüks arvab, et kõike ei tehta nii, nagu peaks tegema. Tegelikult aga tehakse kõike ainult nii, nagu seda teha saab. Kui *üks* asi võib olla erinev, siis võib *kõik* olla erinev. Ja siis võib-olla poleks sõda.

Püüdke mõista seda, mida ma räägin: kõik sõltub kõigest ülejäänust, kõik on seotud, miski pole lahus. Seepärast läheb kõik ainult nii, nagu saab minna. Kui inimesed oleksid teistsugused, oleks kõik teisiti. Kuid nad on sellised, nagu nad on, ja seepärast on kõik, nagu on.”

Seda kõike oli väga raske seedida.

„Kas pole midagi, pole absoluutselt mitte midagi, mida võiks teha?” küsisin mina.

„Absoluutselt mitte midagi.”

„Ja *keegi* ei saa midagi teha?”

„See on teine küsimus. Selleks, et *teha*, on vaja *olla*. Aga alguses on vaja mõista, mida tähendab *olla*. Kui me jätkame oma vestlusi, siis te näete, et me kasutame erilist keelt, ja selleks, et meiega vestelda, tuleb see keel omandada. Ei tasu rääkida tavalises keeles, sest tavalist keelt kasutades pole võimalik üksteisest aru saada. Praegu tundub see teile imelikuna. Aga see on tõsi. Et mõista, tuleb õppida teist keelt. Selles keeles, milles inimesed räägivad, ei saa nad üksteist mõista. Hiljem te saate aru, miks see nii on.

Seejärel peab inimene õppima rääkima tõtt. See tundub teile samuti imelikuna. Te ei saa aru, kuidas saab õppida rääkima tõtt. Teile näib, et piisab soovida või otsustada nii teha. Aga mina ütlen, et

inimesed räägivad suhteliselt harva läbimõeldud valet. Enamasti nad mõtlevad, et räägivad tõtt. Ja ikkagi valetavad nad kogu aeg; valetavad siis, kui soovivad valetada, ja valetavad siis, kui tahavad tõtt rääkida. Nad valetavad pidevalt nii endale kui ka teistele. Seepärast ei mõista mitte keegi kunagi ei ennast ega teisi. Mõelge, kas oleks võinud tekkida sellised lahkkelid, nii sügav mõistmatus, selline vihkamine võõraste arvamuste ja vaadete vastu siis, kui inimesed oleksid võimelised üksteist mõistma? Kuid nad pole võimelised üksteist mõistma, sest ei suuda vältida valet. Rääkida tõtt – see on kõige raskem asi maailmas, ning selleks, et rääkida tõtt, on vaja kaua ja palju õppida. Üksnes soovist jääb siin väheks. *Et rääkida tõtt, peab teadma, mis on tõde ja mis on vale – ja seda eelkõige iseendas. Aga seda ei taha keegi teada.*”

Vestlused G-ga ja need ootamatud pöörded, mida ta andis igale ideele, huvitasid mind iga päevaga üha enam. Kuid ma pidin sõitma Peterburi.

Mäletan viimast vestlust temaga.

Tänasin teda osutatud tähelepanu ja seletuste eest, mis, nagu ma juba nägin, muutsid minu jaoks paljutki.

„Kuid ikkagi, nagu te teate, on kõige tähtsam asi *faktid*,” ütlesin ma. „Ja kui ma suudaksin näha uue, mulle tundmatu iseloomuga tõelisi ja reaalseid fakte, veenaksid üksnes need mind lõpuks, et ma olen õigel teel.”

Ma mõtlesin jälle „imedele”.

„*Faktid tulevad*,” ütles G. „Luban teile. Kuid alustuseks on vaja palju muud.”

Siis ma ei mõistnud tema viimaseid sõnu, kuid mõistsin neid hiljem, kui puutusin kokku tegelike „faktidega”, sest G pidas sõna. See juhtus alles pooleteise aasta pärast, 1916. aasta augustis.

Viimastest vestlustest Moskvast on mulle meelde jäänud veel üks, mille ajal G rääkis veel mitmest asjast, mis jällegi muutusid mulle arusaadavaks alles hiljem.



Ta rääkis inimesest, keda ma olin kohanud tema seltskonnas ja ta rääkis tema suhetest teiste inimestega.

„Ta on nõrk inimene,” ütles G. „Inimesed kasutavad teda ära, muidugi ebateadlikult. Ja kõik sellepärast, et ta *arvestab* nendega. Kui ta nendega *ei arvestaks*, oleks kõik teisiti, ja need inimesed ise oleksid ka teistsugused.”

Mulle tundus imelik, et inimene ei pea teistega arvestama.

„Mida te mõtlete sõna *arvestama* all?” küsisin ma. „Ma mõistan ja samas ei mõista teid. Sel sõnal on nii palju erinevaid tähendusi.”

„Täpselt vastupidi,” ütles G. „On ainult üks tähendus. Püüdke sellele mõelda.”

Hiljem sain ma aru, mida G mõtles sõna *arvestama* all, ja ma sain aru, kui tohutu osa hõivab see elus ja kui palju saab sellest alguse. G jaoks tähendas „arvestama” hoiakut, mis tekitab sisemise orjuse, sisemise sõltuvuse. Edaspidi oli meil palju võimalusi arutada seda üksikasjalikumalt.

Meenutan ka ühte teist jutuajamist, sõjast. Me istusime Filippovi kohvikus Tveri puisteel. See oli rahvast täis ja väga lärakas. Sõda ja hangeldamine olid tekitanud ebameeldiva, palavikulise õhkkonna. Ma isegi keeldusin sinna minemast. G käis peale ja mina, nagu alati temaga, andsin järele. Selleks ajaks oli mul juba selge, et ta meelega otsis vestluseks raskeid tingimusi, nagu nõudes minult erakordseid pingutusi ning valmisolekut leppida ebameeldivuste ja ebamugava keskkonnaga *selle nimel, et temaga rääkida*.

Kuid seekord ei tulnud see just eriti hiilgavalt välja, sest lärmi pärast tema jutu kõige huvitavam osa minuni ei jõudnud. Alguses ma sain aru, mida G rääkis. Aga järjest rohkem libises minust mööda. Pärast mitmeid püüdeid jälgida tema märkusi, millest minuni jõudsid vaid üksikud sõnad, lakkasin ma kuulamast ja lihtsalt vaatasin, *kuudas ta räägib*.

Jutuajamine algas minu küsimusest: „Kas on võimalik sõda lõpetada?” Ja G vastas: „*Jah, on.*” Ja ometi olin ma eelnenud vestlustest teinud järelduse, et ta vastab: „*Ei, ei ole.*”

„Kuid probleem on, kuidas,” ütles ta. „Sellest arusaamiseks tuleb palju teada. *Mis on sõda? – Sõda on planetaarsete mõjude tulemus.* Kusagil kaugel on kaks või kolm planeeti tulnud üksteisele liiga lähedale ja tekkis pinge. Kas olete märganud, kuidas te tõmbute pingule, kui keegi juhtub kitsal kõnniteel teist liiga lähedalt mööda minema? Sama tekib planeetide vahel. Nende jaoks kestab see ehk paar sekundit. Aga siin, Maal, hakkavad inimesed üksteist maha nootima ja võivad sellega tegeleda mitu aastat järjest. Samal ajal näib neile, et nad vihkavad üksteist või peaksid tapma mingi üleva eesmärgi nimel või kedagi või midagi kaitsma ja et nad käituvad õilsalt ja veel midagi samalaadset. Nad pole võimelised mõistma, millise astmeni on nad vaid etturid mängus. Nad mõtlevad, et nad tähendavad midagi; nad mõtlevad, et nad võivad liikuda, nagu neile meeldib; nad mõtlevad, et nad võivad otsustada teha seda või toda. Kuid tegelikult on kõik nende liigutused ja kõik nende teod planeetide mõju tulemus. Ja nemad ise ei tähenda sõna otseses mõttes midagi. Suurt osa mängib kõiges Kuu. Aga Kuust me räägime eraldi. Peab ainult mõistma, et ei keiser Wilhelm, ei kindralid, ei ministrid ega parlamendiliikmed ei tähenda midagi ega saa midagi teha. Kõike, mis toimub suures mastaabis, juhitakse väljastpoolt ning toimub kas juhuslike mõjude kokkusattumise tulemusel või vastavalt üldisele kosmilisele seadusele.”

See on kõik, mis ma kuulsin. Alles palju hiljem mõistsin, mida ta mulle öelda tahtis: kuidas saaks ära hoida juhuslikke mõjusid või muuta neid millekski suhteliselt kahjutumaks. See oli tõeliselt huvipakkuv mõte, mis kuulus mõiste „ohver” esoteerilise tähenduse alla. Aga praegusel ajal on sel igal juhul vaid ajalooline ja psühholoogiline väärtus. Mis oli tegelikult tõeliselt tähtis ja mida ta ütles üsna juhuslikult, nii et ma seda kohe ei märganud ning mis meenus hiljem, kui ma püüdsin meie vestlust taastada, olid sõnad, mis osutasid erinevale ajale planeetide jaoks ja inimeste jaoks.

Isegi kui mulle need sõnad meenusid, ei õnnestunud mul kaua aega täielikult mõista idee kogu tähendust. Hiljem selgus, et sellele on rajatud väga palju.

Tollal tekitasid minus suurt hämmastust vestlused *Päikesest, planeetidest ja Kuust*. Ma ei mäleta, kuidas algas meie jutuajamine. Mul on aga meeles, et G visandas väikese joonise ja püüdis selgitada seda, mida ta nimetas „jõudude korrelatsiooniks erinevates maailmades”. See oli seotud meie eelnenud kõnelusega, see tähendab, seoses inimkonnale toimivate mõjudega. Lihtsustatult kõlaks idee nii: inimkonnale või täpsemalt *orgaanilisele elule Maal toimivad üheaegselt erinevatest allikatest ja erinevatest maailmadest lähtuvad mõjud: planeetide mõju, Kuu mõju, Päikese mõju ja tähtede mõju. Kõik need mõjud toimivad üheaegselt, ühel momendil on ülekaalus üks mõju, teisel momendil teine mõju. Aga inimese jaoks on teatud võimalus – mõjude valik; teisisõnu, minna ühe mõju alt teise alla.*

„Et selgitada, *kuidas* see juhtub, on vaja väga pikka vestlust,” ütles G. „Nii et räägime sellest mõni teine kord. Praegu ma tahan, et te mõistaksite ühte asja: pole võimalik saada vabaks ühest mõjust, sattumata teise mõju alla. Kogu asi, kogu töö iseendaga seisneb selles, et valida mõju, mille alla te soovite minna, ja ka tegelikult selle mõju alla sattuda. Selleks tuleb enne teada, milline mõju on soodsam.”

Selles vestluses pakkus mulle erilisel huvi see, et G rääkis planeetidest ja Kuust nagu *elavatest olenditest*, kel oli kindel vanus, kindel eluperiood, arengu ja teistele olemise tasanditele ülemineku võimalused. Tema sõnadest ilmnas, et Kuu ei ole *surnud planeet*, nagu tavaliselt arvatakse, vaid vastupidi – vastsündinud planeet – planeet oma arengu väga varases staadiumis ja pole veel saavutanud sellist „mõistuse astet, mis valitseb Maal”, nagu ta seda väljendas.

„Kuid Kuu kasvab ja areneb,” ütles G, „ja saavutab arvatavasti kunagi sama tasandi nagu Maa. Siis ilmub tema kõrvale uus kuu,

Maast aga saab nende päike. Kunagi oli Päike nagu Maa, Maa nagu Kuu ja veelgi varem oli Päike nagu Kuu.”

See mõte paelus kohe mu tähelepanu. Miski ei tundunud mulle kunstlikum, uskumatum ja dogmaatilisem kui üldtunnustatud teooriad planeetide ja päikesesüsteemide tekkimisest, alates Kanti ja Laplace'i teooriast kuni kõige uuemate hüpoteesideni kõigi täienduste ja variantidega. „Laiem publik” tunnustab neid teooriaid või vähemalt kõige viimast talle teadaolevat, pidades neid teaduslikeks ja tõestatud. Tegelikult ei ole midugi vähem teaduslikku ja vähem tõestatud kui need teooriad. Et G süsteem võttis omaks täiesti teise, *orgaanilise* teooria, mis lähtub hoopis uutest põhimõtetest ning näitab teistsugust maailmaruumi korda, tundus mulle väga huvitav ja tähtis.

„Millises suhtes on Päikese mõistus Maa mõistusega?” küsisin ma.

„Päikese mõistus on jumalik,” ütles G. „Ka Maa võib selliseks saada, kuid mõistagi pole see garanteeritud ning Maa võib midagi saavutamata ka surra.”

„Millest see sõltub?” küsisin ma.

G vastus oli väga ähmane:

„On kindel periood,” ütles ta, „selleks, et teha teatud asi. Kui teatud ajaks see, mis peab olema tehtud, ei ole tehtud, siis võib Maa hukkuda, saavutamata seda, mida ta oleks võinud saavutada.”

„Kas see periood on teada?” küsisin mina.

„See on teada,” vastas G. „Inimestele aga ei ole selle teadmisest vähimatki kasu. See oleks isegi halvem. Ühed usuksid seda, teised ei usuks, kolmandad nõuaksid tõestusi. Seejärel asuksid purustama üksteise pealuid. Inimestel lõpeb kõik niiviisi.”

Tol ajal toimus meil Moskvast mitu huvitavat vestlust kunstist. Need olid seotud jutustusega, mida loeti ette esimesel õhtul, mil ma tutvusin G-ga.

„Hetkel pole teile selge,” ütles kord G, „et inimesed, kes elavad Maa peal, võivad asuda täiesti erinevatel tasanditel, kuigi väliselt on väga sarnased. Täpselt samuti, nagu on olemas inimeste erinevad tasandid, nii on erinevad tasandid ka kunstis. Kuid praegu te ei mõista, et erinevus nende tasandite vahel on hoopis suurem, kui oskate oletada. Te asetate erinevad asjad ühele tasandile üksteisele liigagi lähedale ja arvate, et need erinevad tasandid on teile kättesaadavad.

Ma ei nimeta kunstiks kõike seda, mida teie nimetate kunstiks, mis on tihti lihtsalt mehaaniline reprodutseerimine, looduse või teiste inimeste jäljendamine või lihtsalt fantaseerimine või katse olla originaalne. Tõeline kunst on midagi hoopis erinevat. Kunstiteoste, nimelt muistse aja kunstiteoste juures, puutute te kokku palju sellisega, mida on võimatu seletada ning milles on midagi niisugust, mida te ei tunnetata tänapäeva kunstiteostes.

Et te ei mõista, milles seisneb erinevus, siis unustate selle peagi ja peate jätkuvalt kõike üheks ja samaks kunstiliigiks. Samal ajal on teie kunsti ja selle kunsti vahel, millest mina räägin, tohutu vahe. Teie kunstis on kõik subjektiivne – kunstniku taju sellest või see aisting, kunstivormid, milles ta püüab väljendada oma tunnetust, ning nende vormide tunnetamine teiste inimeste poolt. Ühes ja samas nähtuses võib üks kunstnik tunnetada üht, teine aga midagi hoopis vastupidist. Üks ja seesama päikeseloojang võib ühes kunstnikus esile kutsuda rõõmu, teises aga kurbuse. Kaks kunstnikku võivad püüda väljendada ühesugust tunnetust täiesti erinevate meetoditega, erinevas vormis, või kujutada täiesti erinevaid tunnetusi ühesuguses vormis – vastavalt õpetamise ühele või teisele traditsioonile või nende kiuste. Ja vaatavad, kuulavad või lugejad võtavad vastu mitte selle, mida kunstnik neile tahtis edastada või mida ta tundis, vaid vormid, milles kunstnik väljendab oma tunnetust ja mis neis kutsuvad esile assotsiatsioonid. Kõik on subjektiivne ja kõik on juhuslik; teisisõnu: kõik põhineb juhuslikel assotsiatsioonidel – nii

kunstniku muljed ja tema *looming*” (Seda sõna G rõhutas.) „kui ka vaatajate, kuulajate ja lugejate tunnetus.

Tõelises kunstis pole midagi juhuslikku. See on matemaatika. Kõike selles saab välja arvutada, kõike võib ette teada. Suur Kunstnik *teab* ja *mõistab*, mida ta tahab edasi anda; ja tema töö ei saa avaldada ühele inimesele üht muljet ja teisele teist muljet, aga seda muidugi eeldusel, et nad mõlemad on sama tasandi inimesed. Alati ja matemaatilise täpsusega avaldab see üht ja sama mõju.

Samal ajal kutsub sama kunstiteos erinevatel tasanditel asuvatel inimestel esile siiski erinevaid muljeid. Madalama tasandi inimesed ei saa sellelt kunagi seda, mida saavad kõrgema tasandi inimesed. See on tõeline, *objektiivne* kunst. Kujutage ette mõnda teadustööd, astronoomia- või keemia-alast raamatut. Ei ole võimalik, et üks inimene saab sellest aru ühtmoodi, teine teistmoodi.

Iga inimene, kes on piisavalt ette valmistatud ja kes on võimeline neid teoseid lugema, mõistab, mida autor ütleb, ja täpselt nii, nagu autor ütleb. Objektiivne kunstiteos on just niisugune raamat, välja arvatud, et see toimib inimese emotsionaalsele, mitte ainult intellektuaalsele poolele.”

„Kas meie ajal on olemas objektiivseid kunstiteoseid?” küsisin mina.

„Muidugi on,” vastas G. „Selliseks kunstiteoseks on Egiptuse Suur Sfinks, samuti nagu mõned meile tuntud arhitektuuriteosed, teatud jumalate kujud ning palju teisi asju. Nende hulgas on jumalate ja mütolooziliste olendite kujusid, mida võib lugeda kui raamatut, aga mitte mõistuse, vaid emotsioonidega – tingimusel, et need on piisavalt arenenud. Oma rännakute ajal Sise-Aasia kõrbes leidsime Hindukuši jalamil kord imeliku kuju, mida pidasime iidseks jumalaks või deemoniks. Alguses jättis ta meile lihtsalt vaatamisväärsuse mulje. Mõne päeva pärast aga *tundsime*, et kujus on peidus väga palju – mingi suur, täiuslik ja keeruline kosmoloogia süsteem. Ja aeglaselt, samm-sammult, hakkasime seda süsteemi dešifreerima. See oli kuju

keres, kätes, jalgades, peas, silmades ja kõrvades – kõiges. Raidkujus polnud midagi juhuslikku, midagi mõttetut. Ja vähehaaval sai meile selgeks nende inimeste eesmärk, kes selle püstitasid. Me hakkasime tunnetama nende mõtteid, nende tundeid. Mõni meist arvas, et ta nägi nende nägusid, kuulis nende hääli. Kõigis ilmingutes tabasime selle mõtte, mida nad soovisid edastada aastatuhandete tagant, ja mitte ainult mõtte, vaid samahästi ka kõik sellega seostuvad tunded ja emotsioonid. Selline on tõeline kunst!”

Mulle pakkusid väga suurt huvi G sõnad kunsti kohta. Tema kunsti jaotamise *põhimõte* objektiivseks ja subjektiivseks ütles mulle väga palju. Ma ei saanud veel aru kõigest, mis ta oma sõnadesse mahutas. Ma olin kunstis alati tunnetanud teatud alajaotusi ja gradatsioonid, mida ma ei osanud ei määratleda ega formuleerida ning mida keegi teine ei olnud formuleerinud. Üksiti ma teadsin, et need jaotused ja gradatsioonid on olemas. Seepärast tundusid kõik jutud kunsti kohta, mis ei tunnistanud neid jaotusi ja gradatsioonid, mulle tühised ja kasutud, lihtsalt sõnalised argumendid. Selles, mida ütles G, tema viitamistes eri tasanditele, mida me ei erista ega mõista, tunnetasin ma lähenemist samadele gradatsioonidele, mida ka ise tundsin, kuid polnud võimeline väljendama.

Üldiselt pani mind imestama paljugi sellest, mida G rääkis. Tal oli ideid, mida ma ei suutnud mõista, mis näisid mulle fantastiliste ja põhjendamatuena. Mõned ideed jälle, vastupidi, ühtisid imelikul kombel nendega, mida ma ise olin juba ammu mõelnud ja millest aru saanud. Kõige enam huvitas mind kõige *seotus*, millest ta rääkis. Ma tunnetasin, et tema ideed pole üksteisest lahus, nagu on kõik teaduslikud ja filosoofilised ideed, vaid moodustavad ühtse terviku, millest ma esialgu nägin vaid üksikuid osi.

Ma mõtlesin sellest öises rongis, kui sõitsin Moskvast Peterburi. Küsisin endalt, kas ma tõesti leidsin selle, mida olin otsinud.

Kas on võimalik, et G tõesti *teadis* seda, mida on vaja teada üleminekuks sõnadelt või mõtetelt tegudele, „faktidele”? Ma polnud veel milleski kindel, ei suutnud midagi täpselt formuleerida. Aga mul oli sisemine veendumus, et minu jaoks oli midagi juba muutunud ja et nüüd hakkab kõik minema teisiti.